

PHASE III IN THE DEVELOPMENT STAGES OF ANATOLIAN ALEVI'S SETTLEMENT IN ANATOLIA

Alemdar YALÇIN

This article investigates the multilateral reasons and results of the settlement of the grazier communities into Anatolia. At the same time, it focuses on the sources of the perception of Islam and the resulting structure that emerged after the settlement of the grazier communities.

The article tries to prove and document that the understanding brought in from Khorasan is a one systemized in form of a special Hz. Ali and Ahl al-Bayt belief in Anatolia. The author defends that this belief in Anatolia, different from the Islam based understanding of Hz. Ali and the Ahl al-Bayt is in different parts of the world should be more proper to be named as "Anatolian Alevism"

ANADOLU ALEVİLİĞİNİN GELİŞİM EVRELERİ III

Anadolu'da yerleşim

Alemdar YALÇIN

"Bu makale besici toplulukların Anadolu'ya gelerek yerleşmelerinin çok yönlü sebep ve sonuçlarını araştırmaktadır. Aynı zamanda besici toplulukların Anadolu'ya geldikten sonra ortaya çıkan İslam algısının kaynakları ve yapısı üzerinde durmaktadır. Bu yapının Horasan'dan getirilen bir anlayışın Anadolu'da sistematize edilmiş özgün bir Hz. Ali ve Ehl-i Beyt inancı olduğunu belgelemeye çalışmaktadır. Dünyanın başka coğrafyalarında geçerli olan Hz. Ali ve Ehl-i Beyt anlayışına bağlı İslam algısından farklı ve kendine özgü olan bu inancın Anadolu Aleviliği olarak adlandırılmasının uygun olacağını savunmaktadır."

Kök ve bağlantıları ile birlikte binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan "Anadolu Aleviliği" kavramını tam ve eksiksiz anlamak için onun ana çizgilerini oluşturan temel boyutların tam olarak bilinmesi gerekmektedir. "Anadolu Aleviliği" kavramı nedir? Anadolu Aleviliği ne değildir? Bu iki sorunun oluşturduğu sınırlılıklar belli olmaksızın Anadolu Aleviliği'ni tam ve eksiksiz anlayabilmek çok zordur. Bunun yanında Anadolu Aleviliği kavramını tam olarak anlamayanlar veya bir takım bilgi kırıntılarını

DIE ENTWICKLUNG DES ANATOLISCHES ALEVITENTUMS III

Die Besiedelung Anatoliens

Alemdar YALÇIN

Der vorliegende Artikel untersucht der vielfältigen Gründe und Auswirkung der Besiedelung Anatoliens durch die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften. Außerdem wird das Islamverständnis untersucht, das nach der Besiedelung Anatoliens durch die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften aufkam. Hierbei werden die Ursprünge und die Struktur dieser Islaminterpretation beleuchtet. Es wird versucht, zu belegen, dass es sich bei dieser Islaminterpretation um einen besonderen Glauben an Hz. Ali und die *Ehl-i Beyt* [Familie des Propheten Muhammed] handelt, das aus Khorasan mitgebracht und in Anatolien systematisiert wurde. Diese Glaubensrichtung, die zwar Gemeinsamkeiten zu den Glaubenssystemen aufweist, in denen auch Hz. Ali und die *Ehl-i Beyt* im Mittelpunkt stehen, hat eine eigene Islaminterpretation und trägt einen eigenen Charakter. Aus diesem Grund wird die Überzeugung vertreten, diese besondere Glaubensrichtung mit dem Namen „Anatolisches Alevitentum“ zu versehen.

Um den Begriff „Anatolisches Alevitentum“ richtig verstehen zu können, ist es notwendig, die fundamentalen Prinzipien des alevitischen Glaubenssystems zu begreifen. Was heißt „Anatolisches Alevitentum“? Was gehört nicht

birleştirerek onu içinden çıkılmayacak biçimde anlaşılmaz duruma getirenlerin bu oluşturdukları bilgi kirliliğini ortadan kaldıracak için yine bazı temel tarihsel bilgileri kontrol etmek gerekmektedir.

Bir başka nokta ise kavramları bilgileri tarihsel bir bütünlük içinde göremedikleri ve anlayamadıkları zaman Aleviliğe peşin bir ön yargı ile yaklaşmakta, aslında kendi düşündükleri şeyleri yüzlerce yıl önce söylemiş olan bir öğretili haksız ve yersiz bir suçlamaya tabi tutmaktadırlar. Bir kısım bilim adamları da bilimsel kaliteleri ne olursa olsun bir tarih dönemecine bağlı kaldıkları zaman her şeyi birbirine karıştırmakta, vardıkları bilimsel yargıların hiç biri anlamsal bir tutarlılık oluşturmamaktadır.

Bu değerlendirme yalnızca “Anadolu Aleviliği” kavramında değildir. Aynı zamanda bütün büyük sosyolojik konu ve kavramlarda mutlaka yapılması gereken temel kavramların yerli yerine konulması ve kullanılması sonucu ortaya çıkan berrak ortamda düşüncelerin tartışılması yöntemidir.

Bundan önceki iki makalemizde yapmaya çalıştığımız şey işte bu temel kavramların oluşturulması ve kesinlikle olmayanları ayırmak, kesinlikle olması gerekenleri de yerli yerine koyma çabasıdır. Diğer iki yazının devamı olan bu yazımızda da Horasan üzerinden Anadolu’ya geliş ve Anadolu’da yerleşimin bir bütün olarak algılanmasını sağlamak ve Anadolu’ya gelen besici toplulukların inanç boyutlarını bir bütün olarak anlayabilmektir. Bunun için de tartışılan, dikkatten kaçan veya nedenini bilmediğimiz bir şekilde tarihsel gerçeklerle ilgisi olmayan bazı durumların Anadolu Aleviliğinin algılanmasında kullanılmasının önüne geçmektir. Dolayısıyla bu yazımızda öncelikle ele alacağımız konulardan biri besici toplulukların Horasan üzerinden Anadolu’ya gelmeden önce Bizans Anadolu’sunun durumunu bilmek, Anadolu’ya gelen topluluklarla Anadolu’da yaşayan toplulukların ilişkilerinin durumu ve derecesini tam olarak anlamak, Anadolu’ya gelen toplulukların sayıları konusunu tarihsel verilere dayanarak ortaya koymak, daha sonra da bu toplulukların inan yapıları ve bu inan yapılarındaki değişimi göstermeye alışmaktır.

zum „Anatolischen Alevitentum“? Die Grenzen des Begriffes „Anatolisches Alevitentum“ sind nicht genau zu zeichnen, weshalb es schwierig ist, das Anatolische Alevitentum genau und vollständig zu erfassen. Einige Gelehrte, die diesen Begriff nicht richtig erfasst haben und durch das Zusammentragen von nicht gesicherten Erkenntnissen den Begriff „Anatolisches Alevitentum“ so sehr verfremdet, dass nicht mehr klar ist, was unter „Anatolischen Alevitentum“ zu verstehen ist. Um diese Misskonzeption aus dem Weg zu räumen, ist es notwendig, einige wichtige historische Erkenntnisse unter die Lupe zu nehmen.

Ein anderer Punkt ist, dass sie die Begriffe und Erkenntnis nicht in einen historischen Zusammenhang einbetten und wenn sie etwas nicht verstehen, sich dem Alevitentum mit Vorurteilen nähern. Sie setzen das Alevitentum, das ihre Ideen und Gedanken bereits vor hunderten von Jahren vorweg genommen hat, dadurch einer ungerechten und unschicklichen Anschuldigung aus. Andere Gelehrte bringen alles, ungeachtet von wissenschaftlichen Tatsachen, durcheinander, wenn sie sich ausschließlich auf eine historische Periode beschränken. Ihre Schlussfolgerungen sind dadurch absolut gegenstandslos und unvernünftig.

Diese Bewertung bezieht sich nicht nur auf das „Anatolische Alevitentum“. Vielmehr ist es bei der Untersuchung aller großen soziologischen Themen und Begriffe unbedingt nötig, die Grundbegriffe zu sortieren und richtig zu gebrauchen. Dann erst sollte man die Gedanken und Ideen eines soziologischen Systems zum Gegenstand der Diskussion machen.

Die Absicht in unseren beiden vorherigen Artikeln war es, gerade diese Grundbegriffe zu entwickeln, in ein systematisches Ganzes einzubetten und vage Begriffe auszusortieren. Auch in dem vorliegenden Artikel, wie auch in den vorangegangenen beiden Artikeln, wird sowohl die Einwanderung nach Anatolien über Khorasan und dessen Besiedelung als auch die Glaubensvorstellung der einwandernden auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften jeweils in seiner Gesamtheit betrachtet. Wenn dies nicht gemacht wird, werden einige Ereignisse, die oft diskutiert und außer Acht gelassen wurden oder, aus einem nicht näher bestimmbar Grund, nicht in Verbindung mit historischen Tatsachen gesetzt werden, zu einem Hindernis, das Anatolische Alevitentum richtig aufzufassen.

A. Türkler Anadolu'ya Gelmeden Kısa Bir Süre Önce: Bizans

Türklerin Anadolu'ya gelişi sırasında Anadolu'nun durumunu tam olarak anlayabilmek için istikrarsızlık içinde devam eden Bizans yönetiminin 7. Yüzyıldaki sosyal, siyasal ve ekonomik durumuna göz atmamız gerekecektir. Büyük Roma İmparatorluğu'nun bu doğu yarısı, görkemli yıllarından sonra bir yandan hem kültür olarak hem de inanç olarak batıdan kopmaya başladığı andan itibaren zaman zaman istikrarlı, ama zaman zaman da büyük kargaşa günleri geçirerek varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bizans'ın bu yıllarını çok iyi bilmeden Horasan üzerinden gelen oğuz, Türkmen ve diğer besici toplumların Anadolu'da kolayca yerleşebilmesinin sebeplerini tam olarak anlayamayız. Ne yazık ki bu konuda yorum yapan bilim adamları da olaylara bu pencereden bakmadıkları için sağlıklı bir yorum yapamamakta, sıradan bir aklın bile kolayca anlayacağı konularda derin bir çelişki içine düşmektedirler.

Roma İmparatorluğu bölündükten sonra doğu yarısı hiç kuşkusuz döneminde dünyanın önemli güçlerinden biri durumundaydı. Ancak birçok nedenle gücünü yitirmeye başladığı 7. Yüzyıldan itibaren görece iyileşmeler ötesinde sistematik bir gerileme dönemine girmiştir. Öncelikle aralarında inanç farkı, dolayısıyla Doğu Anadolu Ermeni prenslikleri ile sık sık çekişme içine girdikleri, bunun Doğu Anadolu'nun yapısında istikrarsız bir durum yarattığını görmekteyiz. Urfalı Matteos'un kroniğinde bu konuda çok fazla örnek bulunmaktadır. Merkezi otoritenin gücünün ulaşmadığı dönemlerde yine Doğu Anadolu'da Ermenilerin daha bağımsız hareket ettiklerini biliyoruz. Hıristiyanlık içindeki mezhep farklılıklarından Bizans Devletinin Ortodoks inancını bir devlet inancı olarak benimsemesi, otoritesini yitirmesi ile birlikte Anadolu, Suriye ve Mısır'da bulunan farklı inanç grupları ile arasında oluşan düşmanlık, Anadolu'daki istikrarsız ortamın oluşmasına önemli bir zemin sağlamış görünmektedir. Özellikle farklı Hıristiyan mezheplerine bağlı geniş halk kitlelerinin bu çatışmalardan derinden etkilendikleri hiç kuşkusuzdur. Halkın yoksullaştığı bir ortamda ise yapılan geçici iyileştirmelerin önemli bir anlam taşıması düşünülemez. (Atiya, 2005)

Aus diesem Grund werden wir bevor wir das Thema der Einwanderung der auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften nach Anatolien über Khorasan behandeln, folgende Themen ansprechen: a) das byzantinische Anatolien b) die Beziehung der einwandernden Bevölkerung zu der in Anatolien ansässigen Bevölkerung c) die Zahl der Einwanderer (in Anbetracht der historischen Belege) und schließlich d) die Glaubensvorstellungen der Einwanderer und die Veränderungen innerhalb ihres Glaubenssystems.

a) Kurz bevor die Türken nach Anatolien kamen: Byzanz

Um den Zustand Anatoliens während der Einwanderung der Türken genau erfassen zu können, ist es notwendig, die soziale, politische und ökonomische Situation der unstabilen byzantinischen Herrschaft des 7. Jahrhunderts zu beleuchten. Byzanz, als das große Oströmische Reich, erlebte, nachdem es sich vom Westen abzuschneiden begann, Zeiten großer Instabilität und Unsicherheit. Ohne die Verfassung von Byzanz in diesen Jahren zu kennen, ist es nicht möglich, die Ursachen für die recht einfache Besiedelung Anatoliens durch die über Khorasan kommenden Oghusen, Turkmenen und der anderen auf Viehzucht basierenden Völkern zu verstehen.

Unglücklicherweise sehen dies die Gelehrten, die zu diesem Thema forschen und schreiben, nicht so. Aus diesem Grund sind ihre Schlussfolgerungen auch nicht besonders richtig und können besonders bei wichtigeren Themen bei näherem Hinsehen Widersprüche aufwerfen

Nachdem das Römische Reich geteilt wurde, war Ostrom zweifellos eines der mächtigsten Staatengebilde in jener Zeit. Nach dem 7. Jahrhundert jedoch begann die Macht des Oströmischen Reiches allmählich zu schwinden. Das Reich zerwarf sich, aufgrund der Unterschiede in der Konfession, zuerst mit den östlichen armenischen Fürstentümern. Dies hatte zweifellos eine destabilisierende Wirkung auf Ostanatolien. Dies ist vielfach in den Chroniken von Matteos aus Urfa belegt. Wir wissen, dass die Armenier in Ostanatolien in Zeiten, wo die Zentralgewalt des Byzantinischen Reiches Ostanatolien nicht erreichen konnte, viel unabhängiger leben konnten.

7. Yüzyılla birlikte Sasani imparatorluğu ile düşmanlığın yer yer çok acımasız baskı altında tuttuğu Yahudiler ve diğer Hıristiyan inançlı toplulukların da tahrikiyle savaşa dönüşmesi ile birlikte Kadıköy'e kadar bütün Anadolu Sasani ordusunun baskısı ve kontrolü altına girmiştir. Bu giriş aynı zamanda diğer inanç topluluklarının Ortodoks halka karşı çok acımasızca baskı yapmasına sebep olduğunu kestirmek zor olmasa gerektir. Anadolu'nun gittikçe yoksullaşması ve Sasanilerin baskısı altına girmesi ile birlikte halkın kırsal alanların tamamını terk ederek korunması mümkün kentlere yerleşmelerine yol açtığını görmekteyiz. Kentlere gelmeyenlerin ise orduların geçmediği, bulunması imkansız dağ başlarına Kızılırmak, Yeşilirmak gibi ırmakların oluşturduğu kanyonlara yerleştikleri anlaşılmaktadır. Tarihçilerin halen arkeolojik kalıntıları bulunan bu yerleşim yerlerinin kuruluş sebeplerini ele almamış olması şaşılacak bir durumdur. Çünkü Anadolu'da yüzlerce kanyon kentine, kaya yerleşim birimlerine ve yer altı kentlerine yerleşen insanların niçin buraları tercih ettiğinin incelenmemesi Anadolu ile ilgili eksik bilgi ve yorumların oluşmasına sebep olmuştur.

Aynı biçimde Bizans'ın Sasani İmparatorluğunu yok eden İran seferinin Anadolu'ya istikrar getirerek halkın güvenini kazanamadığı görülmektedir. Çünkü İstanbul'daki siyasal istikrarsızlık Anadolu'nun istikrarını da derinden etkilemektedir. Kırsal alanda ortaya çıkan boşluk, bir kısım yasal iyileştirmelerle düzenlenmek istenmiş ancak bunların hiç biri başarılı olmamıştır. Sadece orduların değil yağmacı grupların da sivil halk üzerindeki baskıları ciddi bir yoksullaşma sürecini getirmiştir. (Bailly, 2006: 89 / Levchenko, 2007 152 / Ostrovsky, 1991: 238)

Zaman zaman kısmi iyileşmeler olsa da Bizans'ın dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmış olduğunu görüyoruz. Bu durum Bizans'ın Anadolu'da egemenliğini kademeli olarak kaybettiğinin işaretidir. Özellikle uyguladığı toprak politikalarında geniş verimli toprakların belirli kişilerin elinde bulunması ve köylünün bu topraklar üzerinde sadece işleyici durumunda bulunması, istikrarsızlık ve siyasi, askeri dalgalanmalarla birlikte ekili toprak oranlarını

Dadurch, dass das Orthodoxen Christentum die Staatsreligion des Byzantinischen Reiches wurde und das Reich immer mehr an Macht einbüßte, nahm die Feindseligkeit innerhalb der verschiedenen religiösen Gruppierungen innerhalb der christlichen Religion in Anatolien, Syrien und Ägypten zu. Dies war ein wichtiger Grund für die Instabilität und Unsicherheit in Anatolien. Zweifelsohne hat dies eine erhebliche Wirkung auf die verschiedenen Volksgruppen, die zu den jeweiligen religiösen Strömungen gehörten. In Zeiten, wo die Armut des Volkes zunahm, waren auch kurzfristige Maßnahmen, die die Situation verbessern sollte, nicht besonders folgenreich.¹

Im 7. Jahrhundert nahm der Druck des Sassanidischen Heeres auf die jüdische und christliche Bevölkerung in Anatolien zu, und Anatolien wurde von verheerenden kriegsähnlichen Zuständen erschüttert. Im Laufe des 7. Jahrhundert stand ganz Anatolien bis nach Kadıköy unter der Herrschaft und der Kontrolle des Sassanidischen Heeres. Nun setzen auch andere religiöse Volksgruppen die orthodoxe Bevölkerung einer gnadenlosen Verfolgung aus.

Die steigende Armut in Anatolien und die Bedrängung durch die Sassaniden veranlasste die Bevölkerung, die ländlichen Regionen zu verlassen und in die Städte zu fliehen, um Schutz zu suchen. Diejenigen, die nicht in die Städte zogen, ließen sich in abgelegenen Orten nieder, die nicht im Einzugsgebiet der verfeindeten Heere lagen - wie z.B. in den Schluchten der Flüsse Kızılırmak und Yeşilirmak. Es ist erstaunlich, dass diese Siedlungsgebiete, wovon immer noch Reste zu finden sind, noch nicht von den Historikern behandelt und untersucht worden sind. Das Nichtbeachten der Gründe für den Rückzug der anatolischen Landbevölkerung in solche Gebiete (u.a. auch unterirdische Behausungen) ist eine Ursache dafür, dass irriige Annahmen bezüglich der Entwicklung Anatoliens gemacht wurden.

Die Instabilität der Herrscher in Konstantinopel hatte nämlich auch eine destabilisierende Wirkung auf Anatolien. Man versuchte zwar die Schwierigkeiten in ländlichen Gebieten Anatoliens durch einige Maßnahmen zu verbessern, jedoch war keine dieser Maßnahmen wirklich erfolgreich. Nicht nur die Bedrängnis durch das byzantinische Heer, sondern auch die Bedrängnis durch Gruppen, die Beutezüge machten, leitete einen Prozess der Verarmung in der

1 Vgl. Atiya (2005)

hızla düşürmüştür. Ekili alanların azalması köylerin boşalması ve yoksullaşması ile birlikte kırsal alanda ciddi boşluklar oluşmuş ve nüfus gözle görülür ölçüde azalmıştır.

Bunun farkına varan imparatorların bazılarının Anadolu'ya dışarıdan nüfus kaydırdıklarını söyleyebiliriz. Bu konuda M. V. Levchenko Bizans tarihi isimli kitabında şu tespitleri yapar:

“Bizans yönetimi bunun dışında barbar akınlarının nüfusta yarattığı boşlukları, büyük ölçüde iç kolonizasyon yöntemiyle doldurmaya çalıştı. Yıkıma uğramış bölgelere, savaşta yenilmiş ya da Bizans egemenliği kabul etmiş yer yer kalabalık sayıda yabancı yerleştirdi. II. Justinianus da mağlup Slavları, bu siyaset uyarınca Anadolu'ya yerleştirmişti. Sayıları o kadar fazlaydı ki, çağdaş kaynakların belirttiğine göre, bu Slavlardan 30.000 kişilik bir ordu kurmuştu. 688'de Araplara boyun eğmeyi reddeden Merdailer de imparatorluk sınırlarına alındılar aileleriyle birlikte 12.000 savaşçı Anadolu'ya Pelopennesos ve Epiros'a gönderildi. Bu iç kolonizasyon VIII. Yüzyılda da sürdü. Bir çağdaşın tanıklığına göre, 762'de 208 bin kişilik bir Slav topluluğu gönüllü olarak Anadolu'ya yerleşti.” (Levtchenko 2007:134)

Ancak bu politikaların hiç biri yeteri kadar etkili olmadı. Anadolu'nun güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş olan Themalar bir çeşit kolordu karargahları olarak görev yapıyorlardı. Ancak verimli arazilerin işletilmesi ve kullanılması kendilerinin kontrolündeydi. Ekilebilir diğer topraklar köylülerin işletmesine bırakılmıştı. Ancak hem verimlilikleri hem de güvenliğin sağlanması çok zordu. Bu halkın ekonomik ve sosyal olarak zayıflamasına sebep oldu.

İslam ordularının Suriye, Lübnan ve Anadolu topraklarında mevzi kazanmaları ve tutunmalarının sebeplerinin başında Hıristiyan dünyasındaki yoğun ve kanlı mezhep kavgalarında monofizit inanca sahip toplulukların İslam ordularını Bizans Ortodoks inancı karşısında kurtarıcı gibi görmelerinin de büyük etkisi bulunmaktadır. (Atiya, 2005: 41, 216, 355)

Anadolu kırsal alanında yaşayan sıradan ve sade üretici geniş kalabalıkların savunmasız ve adeta

Zivilbevölkerung ein.²

Obwohl es hier und dort einige Verbesserung gab, sehen wir, dass Byzanz hinter den Entwicklungen in der Welt zurückblieb. Dies zeigt, dass die byzantinische Herrschaft ihre Vorherrschaft in Anatolien nach und nach verlor. Besonders die Landpolitik des Byzantinischen Reiches, d.h., dass der fruchtbare Boden im Besitz einiger weniger Leute blieb und die Bauern nur als Lehnarbeiter fungierten, hat, neben der Verwüstung durch das Heer, dazu geführt, dass die Fläche des landwirtschaftlich genutzten Bodens in einem großen Maß abnahm. Der Rückgang der landwirtschaftlich genutzten Flächen und der Rückgang und die Verarmung der Dorfbevölkerung führten dazu, dass die ländlichen Gebiete verlassen waren und die Bevölkerung vehement abnahm.

Einige byzantinische Herrscher, die dies bemerkten, versuchten Anatolien aus angrenzenden Ländern neu zu besiedeln. Zu diesem Thema macht M. V. Levchenko in seinem Buch „Die Geschichte des Byzantinischen Reiches“ folgende Bemerkung:

„Darüber hinaus versuchte die Verwaltung des Byzantinischen Reiches, dem Rückgang in der ländlichen Bevölkerung, der z. T. durch die barbarischen Heereszüge verursacht wurde, meist durch eine Umsiedelung der anatolischen Bevölkerung entgegenzuwirken. Man besiedelte Gebiete, die zerstört waren, mit einer großen Anzahl von Fremden, die entweder vorher besiegt wurden oder die byzantinische Vorherrschaft anerkannten. So siedelte Justin II die besiegten Slaven in Anatolien an. Laut zeitgenössischen Quellen war ihre Zahl so groß, dass die Slaven ein Heer von 30.000 Soldaten aufstellten. Im Jahre 688 wurden die „Merdais“, die den Arabern widerstanden hatten, in die Grenzgebiete des byzantinischen Reiches gesandt. Sie wanderten mit ihren Familien mit 12.000 Soldaten von Anatolien nach Peloponnes und Epirus. Diese innere-reichlichen Kolonisationsbemühungen wurden auch im 8. Jahrhundert fortgesetzt. Eine Zeitzeugen zufolge wurde im Jahre 782 eine Gruppe von 208.000 Slaven (mit deren Einverständnis) in Anatolien angesiedelt.“³

2 Vgl. Bailly (2006), S.89; Levchenko (2007), S.152; Ostrovsky (1991), S.238

3 Vgl. Levchenko (2007), S.134

can kaygısı içinde kalmasının temel sebeplerinden bir başkası ise İkonaklast döneminin başlaması ve yüz yıl süren şiddetli çatışmalara sebep olmasıdır. İkonaları putperestlik olarak değerlendiren İmparatorluk resmi Hıristiyan inancı, ikonayı ibadetin temeli sayan Hıristiyan gruplarına acımasız bir saldırı yürütmüş, bu süre içinde rahipler ve onlara bağlı inanç gruplarının yüksek dağ yamaçlarına veya yer altı kentlerine kapanarak kapalı üretim ilişkisi içine girmelerine sebep olmuş, yol güvenliği tamamen ortadan kalkarak halkın yoksullaşması sınırlı sayıda insanın barınabileceği themaların egemenliğindeki kent merkezlerine sığınmalarına sebep olmuştur. Hatta Pavlicienler gibi bir çok dini grup topyekun ortadan kaldırılmış ve göçe zorlanmıştır:

“Egemen sınıfın birleşmesi, sapkın Pavlusçulara yapılan zalim işkencelerle bütünleşti. Hükümet, görevleri Pavlusçuları Ortodoksluğa döndürmek ya da yok etmek olan özel yetkililer atadı IX. Yüzyılın ikinci yarısında, on binlerce “sapkın” insanlık dışı işkencelerle kazığa oturtularak, suda boğularak, katledilerek öldürüldü; mülklerine hazine adına el kondu. Vakantivisler IX. Yüzyıl boyunca Bizans kilisesinin terörüne maruz kalanların sayısının 100 bin kişiye ulaştığını yazmaktadırlar. (Levtchenko, 2007:154)

Pavlusçuların inanç sistemlerinde herhangi bir aşırılık söz konusu değildir. Ancak bir inancın penceresinden bakarak yapılan yorumların nasıl hayal gücünü zorladığını göstermesi bakımından son derece önemli olan şu bilgi dikkat çekicidir:

“Herhangi bir gıdaya karşı yeminli ve ya da çekinceli değillerdi. Düşmanları, cinsel serbestlikle, homoseksüellikle ve ensestle suçlamışlardır; ancak ortaçağ heretikliği ile ilgilenen herkesin oldukça aşikar genel geçer Ortodoks polemikleridir ve ciddiye alınmaz.”(Hamilton ve Halimton, Baysal, 2010:29)

Bütün Bizans tarihlerinde var olan bu toplu kıyımları zaman zaman göçün de desteklemesi, ortaya çıkan ve çıkacak olan istikrarsızlığı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Pavlusçuların yoğun yaşadıkları bölgeler Sivas, Malatya arasındaki kuzey güney; doğu batı eksenindeki geçiş yollarını kontrol eden Divriği, Arguvan bölgesidir. Burada ortaya

Keine dieser Formen der Regierungspolitik war jedoch erfolgreich. Die sog. „Themen“, die in Anatolien eingerichtet wurden, um Anatoliens zu stabilisieren, dienten als Hauptquartier für verschiedene Heere. Die Verwaltung und Benutzung des fruchtbaren Boden unterlag ihrer Verantwortung. Andere Ackerflächen, die für die landwirtschaftliche Nutzung geeignet waren, überließ man der Dorfbevölkerung. Es war jedoch sehr schwierig für die „Themen“ sowohl den landwirtschaftlichen Betrieb als auch die Sicherheit innerhalb des Reiches zu sichern. Dies führte dazu, dass das Volk in ökonomischer als auch sozialer Hinsicht geschwächt wurde.

Dass die dem Monophysitismus zugehörigen Volksgruppen das islamische Heer als Retter vor der byzantinischen Orthodoxie begriffen, hatte einen großen Einfluss darauf, dass das islamisch Heer in Syrien, Libanon und in Anatolien Einzug nahm und nicht aufgehalten werden konnte.⁴

Auch durch den erfolgreichen Feldzug der Byzantiner gegen die Sassaniden, wurde Anatolien nicht stabiler und konnte das Gefühl der Unsicherheit innerhalb Bevölkerung nicht beseitigen. Einer der Hauptgründe, warum die ländliche Bevölkerung Anatoliens ungeschützt und in einer lebensbedrohlichen Situation verblieb, ist der Beginn des Ikonoklasmus und dessen hundert Jahre andauernden gewaltsamen Konflikte. Das offizielle Christentum der Staatsmacht sah die Ikonen als Götzenbilder und verfolgte auf gnadenlose Weise die christlichen Gruppen, die die Ikone als einen wesentlichen Teil des Gottesdienstes verstanden. Die Mönche und Anhänger der „Ikonenverehrung“ zogen sich in Bergregionen oder unterirdische Behausungen zurück und versuchten sie selbst zu versorgen. Die Straßen und Wege waren nicht mehr sicher und die Bevölkerung verarmte, was dazu führte, dass die Bevölkerung in die Städte wanderte, um Schutz zu suchen. Selbst einige religiöse Gruppierungen, wie z.B. die Paulikianer, mussten ihr Siedlungsgebiet verlassen und waren gezwungen, auszuwandern.

„Die herrschende Schicht vereinigte sich und wandte sich in Grausamkeit gegen die abtrünnigen Paulikianer; die Reichsregierung ernannte eigens Diensthabe, um die Paulikianer zur Orthodoxie konvertieren oder gar vollkommen auszulöschen. Im 9. Jahrhundert wurden tausende sog. „Abtrünnige“ enteignet und durch grausame und menschenverachtende Foltern umgebracht.

4

Vgl. Atiya (2005), S. 41, S. 216, S. 355

çıkan bir boşluğun bütün Anadolu'yu etkileyeceği açıktır. Sadece Ortodoks inancının zaferini düşünen bu siyasal tavır, Bizans'ın adeta harakiri yapması demektir. Üstelik tarihçilerin böyle bir dönemi Bizans'ın parlak dönemi olarak görmeleri gerçekten şaşırtıcıdır. Ancak Bizans tarihine Marksist bir yorumla bakan tarihçiler halkın yoksullaşması pahasına görece iyileşmeyi parlak bir dönem olarak kabul etmezler. Bu düşünce yine ünlü Bizans tarihçisi Diehl tarafından da desteklenir. Ostrogorsky Türk unsurunun Anadolu'da da varlığını hissettirdiği bu dönemde Anadolu'nun en stratejik yöresindeki olayları şöyle anlatır:

“Ancak Bizans devleti, 8. Yüzyılın tasvir düşmanı imparatorlarınca teşvik edilmek ve Nikephoros I. tarafından da desteklenmek suretiyle Anadolu'nun doğu kısımlarında, sadece Ortodoks Mikhael Rangabe'yi değil, onun tasvir düşmanı haleflerini de kendilerine karşı harekete geçmeye mecbur edecek derecede yayılmış bulunan Pavlikianlarla çok şiddetli bir mücadeleye girişmek zorunda kaldı. Anlaşıldığına göre Pavlikianlar daha o zaman büyük kitleler halinde Malatya Emirinin arazisine hicret etmişler ve bundan itibaren Arap saflarında Bizans'a karşı savaşmakta bulunmuşlardı. Theodora'nın hakimiyeti devresinde bunlara karşı tatbikat özellikle çok sert oldu. Bunlara karşı yapılan binlerce Pavlikian'ın hayatına mal ve bunların kitleler halinde Trakya'ya tehcir ve iskanına sebep oldu.” (Ostrogorsky, 1995: 207)

Aradan yaklaşık bir yüz yıl geçmeden ikinci bir Pavlikian kıyımı daha yapılır. Divriğ kalesi ele geçirilerek yıkılır ve yaklaşık kırk bin Pavlikian kılıçtan geçirilir. Bu yıllar içinde ortaya çıkan yıkıcı bir deprem de Divriğ kalesinin tamamen yıkılmasına sebep olur. Aynı uygulamaların Süryaniler, Ermeniler, Yakubiler ve Nasturilere de yapıldığını biliyoruz. Bunların bu inanca sahip geniş halk kitleleri üzerinde yarattığı güvensizlik ortamının sosyolojik boyutlarını anlamak için sanırım ki sosyoloji bilimi ile uğraşmaya gerek yoktur.

928 yılında ortaya çıkan kıtlık Anadolu'da yoksullaşmayı artıran önemli etkenlerden biri haline geldi:

Die Geschichtsschreiber berichten, dass im Verlauf des 9. Jahrhunderts an die 100.000 Menschen Opfer der Grausamkeiten der byzantinischen Kirche wurden.⁵

Man kann nicht behaupten, dass das Glaubenssystem der Paulikianer in irgendeiner Weise ketzerisch ist. Wie problematisch jedoch eine Interpretation dieses Glaubenssystems aus dem Blickwinkel einer anderen Glaubensströmung ist, wird durch folgenden Kommentar deutlich. Dieser Kommentar ist überaus wichtig:

„[Man sagte], sie hatten keinerlei Vorbehalte gegenüber irgendeiner Speise. Ihre Feinde beschuldigten sie der sexuellen Freizügigkeit, Homosexualität und des Inzestes. Jeder, der sich jedoch mit der Häresie des Mittelalters befasst, weiß, dass dies gewöhnliche Beschuldigungen der orthodoxen Polemik sind, und deshalb nicht ernst genommen werden kann.”⁶

All diese Verfolgungen sind wichtig, die es während der byzantinischen Herrschaft gab, da sie aufzeigen, dass sie manchmal die Auswanderungen unterstützt und die Unsicherheit, die aufkam und aufkommen sollte, gefördert haben. Die Regionen, in denen die Paulikianer besonders verbreitet haben, sind folgende: Sivas, Divriğ und Arguvan (in der Region von Malatya). Es ist klar, dass die Kluft, die sich hier auftat, ganz Anatolien prägen sollte. Die Überzeugung, die nur an dem Wohl der Orthodoxie interessiert war, führte das Byzantinische Reich regelrecht in den Selbstmord. Es ist vor allem erstaunlich, dass einige Historiker diese Periode des Byzantinischen Reiches als Glanzperiode ansehen.

Bloß Historiker, die vom Marxismus geprägt sind, sehen diese Zeit nicht als eine Glanzperiode und glauben, dass die Verbesserungen in jener Zeit auf die Kosten der Verarmung des Volkes gingen. Dieser Gedanke wird auch von einem berühmten Historiker, namens Diehl, unterstützt. Ostrogorsky beschreibt die Geschehnisse in den strategisch wichtigsten Regionen in Anatolien, in jener Zeit, wo die türkische Präsenz in Anatolien schon bemerkbar war, folgendermaßen:

„Das byzantinische Reich war besonders in den Zeiten der ikonoklastischen Herrscher gezwungen,

5 Levtschenko (2007), S.154

6 Hamilton, Halimton, Baysal (2010), S.29

“928 rekoltesindeki düşüklük, Bizans kırsalına alışılmış konuğu olan kıtlığı getirdi. Kroniğin kaydettiğine göre, 928 deki kıtlık “o güne dek görülenlerin hepsini aştı.” Açlığın ve vebanın sonuçları yıllar boyunca silinmedi. Soylular bu durumdan yararlanıp “yoksulların topraklarını ucuza kapattılar. Romanos Lekapenos’un 943 tarihli novellası, güçlülerin ve önceki yasaya itaati sağlamayan Bizanslı memurları ağır bir dille suçladı.” (Levtchenko, 2007:190)

Görüldüğü gibi İstanbul’dan alınan iyi niyetli kararların Anadolu’da uygulaması mümkün olamamaktadır. Bunun peşi sıra gelen yıllarda ise geniş toprak sahiplerinin yarattığı spekülasyonlara yoksul köylülerin bir parça ekmek için orduya asker yazıldıkları görülmektedir. (Levtchenko, 2007: 178) Ayrıca aynı konu için bak: (Ostrogorsky, 1995:255) Ostrogorsky açlık ve yoksulluk sebebiyle köylülerin topraklarını bütün yasal sınırlamalara rağmen toprak sahiplerine bağışlamak zorunda kaldıklarını söyler. (Ostrogorsky, 1995: 257)

Bütün bunlar bizim anlatmaya çalıştığımız Anadolu kırsal alanının boşalmasının gerekçeleri arasında yer tutar. Artık kırsal alanlar çiftçilikle geçim sağlanacak yerler olmaktan çıkar. Köylüler orduya yazılarak açlıklarını gidermek isterler, bir kısım halk ise topraklarının almaları için zenginlere giderek özel ricalarda bulunurlar. Bu konuda Yerasimos da benzer yorumlar yapmaktadır:

“Ülkedeki bölgelerin (Thema) baştan aşağı, imparatorluk ailesinin hasları haline geldiği durumların iyice artması ile tamamlanır. Türkler bile Bizans senyörlerini, yoksullara ve paraikoslara reva gördükleri davranışlardan dolayı kınıyorlardı.” (Yerasimos1974 c.1:77)

Anadolu kırsalı ile Anadolu kentleri arasında organik bir bağ bulunmaktadır. Bunun da tam olarak bilinmesi gerekir. Eğer Anadolu kırsal alanı istikrarsız bir boşluk içine düşmüşse o zaman yol güvenliğini sağlayarak kentler arasında bir iletişim kurmak mümkün olamamaktadır. Kentler arasında bir iletişim olmadığı zaman kentlerde üretilen, mal ve eşyanın taşınması ve pazarlanması imkansız hale gelmektedir. Bu birbirinin içine girmiş birbirini destekleyen iç içe kavramlar

den Paulikianer in den östlichen Gebieten Anatoliens entgegenzutreten. Im 8. Jahrhundert waren es Nikephoros I. und Mikhail Rangabe und dessen Gesandte, die dies unterstützten. Wie es scheint, wanderten die Paulikianer mit einer Anzahl schon in jener Zeit in das Gebiet des Fürstentums von Malatya und schlossen sich an der Seite der Araber dem Kampf gegen das Byzantinische Reich an. Besonders in der Regierungszeit von Theodora waren die Feldzüge gegen diese paulikianischen Gruppen unerbittlich. Dies führte dazu, dass tausende Paulikianer nach Thrakien flohen und sich dort ansiedelten.”⁷

Nach weniger als 100 Jahren wurde die Paulikianer erneut gnadenlos verfolgt. Die Burg von Divriğ wurde erobert und es wurden ca. 40.000 Paulikianer ermordet. Kurz darauf folgte ein Erdbeben, das die Burg von Divriğ vollkommen zerstörte. Wir wissen, dass auch die Assyrer, Armenier, Jakobiten und Nestorianer auf dieselbe Weise verfolgt wurden. Es ist nicht nötig Soziologie zu betreiben, um die soziologischen Folgen dieser Verfolgungen bei den verschiedenen religiösen Gruppierungen im byzantinischen Reich zu erkennen.

Auch eine Hungersnot im Jahre 928 hatte einen großen Einfluss auf die Verarmung in Anatolien:

„Die landwirtschaftlichen Ertragseinbußen im Jahre 928 brachte den ländlichen Regionen des byzantinischen Reiches eine Hungersnot, die bereits ein häufiger Gast in diesen Gebieten war. In einer Chronik heißt es, dass diese Lebensmittelknappheit „alle bisherigen übertraf“. Die Folgen der Hungersnot und der Pest waren jahrelang sichtbar. Die Bevölkerung, die aus angesehenen Familien stammte, nutze diese Situation aus und „eignete sich das Land der Armen für wenig Geld an“. Der Roman von Romanos Lekapenos aus dem Jahre beschuldigt in einem großen Maße die Mächtigen und die Beamten, die es nicht schafften, das Gesetz zu wahren.“⁸

Wie man sieht, war es nicht möglich, die gutgemeinten Beschlüsse, die man in Konstantinopel traf, in Anatolien in die Tat umzusetzen. In den nachfolgenden Jahren waren die verarmten Dorfbewohner gezwungen, dem Heer beizutreten, um wenigstens ein Stück Brot zu

7 Ostrogorsky (1995), S.207

8 Levtchenko, (2007), S.190

bütünü oluşturur. Kırsal alanlar işgâlcilerin, yağmacıların ve maceracıların egemenliğine geçer. Bu durum Anadolu'da tarihin birçok döneminde yaşanmış Anadolu'nun kendine özgü konumundan kaynaklanan gerçekler bütünüdür. Kentlerin mallarını bir başka ile veya illere taşıyamaması durumu kentlerin kapalı ekonomiye geçmelerini ve yalnızca tüketebilecekleri kadarını üretmelerine sebep olur. Bu da yoksullaşmanın önemli göstergelerinden biridir.

Aynı konuda Bizans araştırmaları uzmanlarından Yerasimos benzer bilgileri vermektedir. Yerasimos Bir bütün halinde Selçuklu ve Osmanlı dönemine de bakabildiği için verdiği bilgiler daha da bütüncül bir yapı oluşturmaktadır:

“Yedinci yüzyıl başlarında Anadolu’yu korkunç bir yıkım içinde ve nüfusu azalmış olarak buluruz.” (Yerasimos, 1974, c.1: 37)

Bütün bu gelişmeler Anadolu kırsal alanında can güvenliğini yok etti. Bu o kadar açıktır ki bunu anlamak için kentlerin yapısını incelemek bile yeterlidir. Çünkü kentler savunulması güçlü coğrafi bölgelerde kurulmuş, dış kale ve iç kale düzeninde bir savunma planı ile düzenlenmişti. Kaleye giriş ve çıkışlar da yine özel güvenlik koşullarına bağlı olarak yapıyordu. Bu kalelerde yaşayacak insan sayısının da son derece sınırlı olduğunu görmek için hala yerli yerinde duran kale kalıntılarını gezmek yeterlidir. Kaleler arasındaki ticari ilişki ise yol güvenliği tam olarak sağlamadığı için oldukça zor koşullarda gerçekleştiriliyor. Özellikle ticaretin bel kemiğini oluşturan kervan yollarının kullanılması neredeyse imkansız duruma düşmüştür.

Kırsal kesimde yaşayan halk ise orduların, soyguncuların ulaşamayacakları bölgelerde kendilerini kaçarak savunacakları yerlerde yaşamaya çalışıyor ya da kanyonlara ve yer altı kentlerine çekilmiş olarak adeta ölümlerle burun buruna yaşıyorlardı. Bu konuda yeterli bilgi Anadolu'da arkeolojik buluntulardan kolayca anlaşılmaktadır. Bizans tarihlerinin hemen hemen hiç biri bu konuda bilgi vermemektedir. Oysa Arkeoloji biliminin verileri bize bu konuda açık ve tartışılmaz bilgiler sunmaktadır.

essen zu bekommen.⁹ Ostrogorsky schreibt, dass die Bauern, aufgrund des Hungers und der Armut, trotz aller gesetzlichen Reglementierungen, gezwungen waren, ihr Land an die Gutbesitzer abzutreten.¹⁰

All dies, was wir versucht haben aufzuzeigen, gehört zu den Gründen, warum die ländlichen Gebiete Anatoliens verwahrlosten. Man konnte nicht mehr den Lebensunterhalt durch Landwirtschaft beschreiten. Die Dorfbewohner versuchten ihren Hunger dadurch zu stillen, dass sie dem Heer anschlossen. Andere gingen zu den Großgrundbesitzern, mit der Bitte, ihr Land zu kaufen. Auch Yerasimos kommt zu einem ähnlichen Ergebnis:

*„Die Teile des Byzantinischen Reiches (Themen) dienten nur noch ausschließlich als Einkommen für die Familie des Herrschers. Selbst die Türken tadelten die byzantinische Aristokratie wegen ihres Verhaltens gegenüber den Armen und der Dorfbevölkerung.“*¹¹

Es bestand eine organische Verbindung zwischen der ländlichen Region und den Städten Anatoliens. Dies darf man nicht außer Acht lassen. Wenn die ländlichen Gebiete unsicher sind, ist auch die Sicherheit der Wege zwischen den Städten nicht mehr aufrecht zu halten, was die Verbindung der Städte untereinander unmöglich macht. Wenn keine Verbindung zwischen den Städten besteht, ist es auch unmöglich, Waren und Güter, die in den einzelnen Städten produziert wurden, auszutauschen. Räuber und Abendteuer hatten nun die Vorherrschaft über die ländlichen Gebiete Anatoliens. Dies war sehr oft der Fall in Anatolien, was aus dem besonderen Charakter Anatoliens resultiert. Der Umstand, dass die Städte ihre Produkte nicht in andere Gebiete tragen konnten, führte dazu, dass die Städte wirtschaftlich isoliert wurden und nur noch für den Eigenverbrauch produzierten. Gerade dies ist ein wichtiges Anzeichen für Verarmung. Auch Yerasimos macht diesbezüglich dieselben Bemerkungen.

„Wir begegnen Anatolien im 7. Jahrhundert in einem sehr ruinierten Zustand und sehen, dass die Bevölkerungszahl abgenommen hatte.“

All diese Entwicklungen vernichteten die

9 Vgl. Levchenko (2007), S.178; Ostrogorsky (1995), S.255

10 Vgl. Ostrogorsky (1995), S.257

11 Yerasimos (1974), Bd. 1, S.77

XI. yüzyıl ve öncesinde kontrol dışı ve yönlendirilmeksizin gelen besici toplulukların Bizans halkı ve hükümetleri tarafından sempati ile karşılanmaları hatta onlara bazı görevlerin verilerek vergi defterlerine kayıtlarının yapılmasının temel sebepleri bütün yukarıda saydığımız sosyo-ekonomik gerçeklerdir. Besici toplulukların Anadolu'ya gelişleri sırasında sert bir muhalefetle karşılaşmalarının temel sebeplerini bu gerçeklere dayandırarak üç temel noktada değerlendirmek gerekir:

1. Zayıflamış olan Bizans merkezi otoritesinin koyunları için otlak bulmak zorunda olan ve bunu bir ölüm kalım meselesi yapan besici topluluklarla baş edebilmesinin zorluğudur. Çünkü bir yandan halife, bir taraftan ona bağlılık gösteren Selçuklu Beyliği, Deylem ve Azerbaycan beyliklerinin sürekli sıkıştırdıkları, topraklarından attıkları bu besici topluluklar için gidebilecekleri tek yer Anadolu'ydu.
2. Kırsal alanı besici toplulukların kontrol etmesinin güvenliği sağlamak bakımından Bizans devletinin (en azından Themaların) işine gelmesi, kışla ve yayla arasında sürekli gidip gelerek geçimlerini sağlayan bu toplulukların yaylalarda ve yayla dönüşü oturdukları kışlaklarda huzur ve barış sağlamaları Bizans devletinin ve halkının da işine gelmiştir.
3. Anadolu'da yerleşik halkın besici kültürüne dayalı topluluklarla rahatlıkla ticari bir işbirliği yapabilmeleridir. Bu konu üzerinde aşağıda geniş geniş durulacaktır.

Aşiret ve oymakların Anadolu'ya gelişinde ne Bizans devlet yetkilileri, ne Ermeniler ve Süryaniler, ne de Bizans Ortodoks halkı sert bir direniş gösterdi. Eğer sistematik bir direniş gösterilmiş olsaydı, besici toplulukların Anadolu'ya yerleşerek nüfus bakımından çoğunluğu elde etmeleri mümkün olamayacaktı. Öncelikle ne yazık ki üzerinde yeterince durulmayan bu gerçeğin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Anadolu'nun nüfus yapısına gelince: Selçuklular döneminde bölgenin nüfus yapısı ile ilgili olarak

Lebenssicherheit in Anatolien. Um dies zu erkennen, reicht es aus, den Aufbau der Städte genauer zu betrachten. Die Städte wurden in Gegenden gegründet, die schwer zu verteidigen waren. Eine Stadt hatte einen inneren und einen äußeren Verteidigungsring, der jeweils die Form einer Festung hatte. Die Tore zu diesen Festungen waren wiederum ab bestimmte Sicherheitsmaßnahmen gebunden. Um zu sehen, dass die Einwohnerzahl dieser Burgen begrenzt war, reicht es aus die Ruinen dieser Burgen zu betrachten. Da die Wege nicht sicher waren, war auch die wirtschaftliche Beziehung zwischen den Burgen sehr schwer. Besonders Nutzung der Karawanenrouten, die das Rückrat der Wirtschaft darstellten, war nahezu unmöglich. Die ländliche Bevölkerung versuchte, zu überleben, indem sie sich in unerreichbare Regionen, wie z.B. in Schluchten oder unterirdischen Behausungen zurückzogen und ein Leben hart an der Grenze fristete. Über diese erschwerten Lebensbedingungen schweigen jedoch die meisten byzantinischen Geschichtsbücher, obwohl zahlreiche archäologische Funde in Anatolien dies belegen.

Die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften, die im 11. Jahrhundert und zuvor unkontrolliert nach Anatolien einwanderten, wurden freundlich von der byzantinischen Bevölkerung und der byzantinischen Regierung empfangen. Man verpflichtete sie (schon sehr früh), bestimmte Aufgaben sie übernehmen und nahm sie in die Steuerbücher auf. Die Gründe dafür, dass die die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften keinen Widerstand seitens der byzantinischen Bevölkerung und Regierung erregten, sind im Wesentlichen folgende:

1. Die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften waren gezwungen, Weidegründe für ihre Schafe zu finden. Es stellte für sie eine Lebensgrundlage dar. Die geschwächte Zentralregierung des byzantinischen Reiches war nicht in der Lage, dies zu kontrollieren. Die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften wurden auf der einen Seite vom Kalifen und auf der anderen Seite von den Fürstentümern der Seldschuken, Daylams und Aserbeidschans (hinter denen auch der Kalif stand) unter Druck gesetzt und vertrieben. Aus diesem Grund bestand für die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften die einzige Möglichkeit darin, nach Anatolien zu ziehen.
2. Die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften

kesin rakamlar olmamakla birlikte 1530 tarihinde yapılan tahrirlerden elde edilen bilgilerden ve yukarda saydığımız gerekçeler sebebiyle nüfusun azalmasından yola çıkarak nüfus tahminleri yapabilmemiz mümkün olabilmektedir. Öncelikle Yerasimos'un verdiği bilgilere bakalım:

“İmparatorluğun kabataslak olarak bugünkü Türkiye topraklarına tekabül eden kısmının 1530 yılındaki nüfusu altı buçuk milyon civarındaydı ve bunun %8 kadarı Hristiyandı. 1844 yılında ise aynı topraklar üzerinde yaşayan insan sayısı on altı milyonda ve bu nüfus içinde Hristiyanların oranı %8'den %20'ye yükselmişti. (Stefanos, 1974: c.2: 608)

Bu konuda Halil İnalçık ve Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1 isimli çalışmada Stefanos'u destekleyen yorumlar yapmakta ve rakamlar vermektedir. Ömer Lütfi Barkan'ın İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi dergilerinde yayınladığı bir seri yazısı da bu nüfus durumuna açıklık getirecek bilgilere sahiptir.

Verilen bu rakamlara göre 6,5 milyonun % 8'i 1530 tarihinde gayri Müslim azınlıkların sayısı 500 bin kişi olarak görünmektedir. Bu durumu geriye doğru yüzyıl, yüzyıl götürürsek ve yerleşim yerlerindeki iç kale ve dış kalenin azami insan barındırma kapasitesini düşünürsek Selçuklular döneminde bu sayının 2 milyondan fazla olmaması gerekmektedir.

Yukardan beri anlattıklarımız bu nüfus azalmasının çok yönlü gerekçelerini ortaya koyma çabası olarak algılanmalıdır. Türklerin Anadolu'ya gelişleri böyle bir ortamda üç ana dönemde olmuştur. Dergimizde yayınlanan ikinci makalemizde de belirttiğimiz gibi bunlardan birincisi 1071 öncesi yerleşimdir ki bu 7. Yüzyıla kadar inmektedir. İkincisi 1071'den sonra ortaya çıkan yerleşim engellerinin tamamen ortadan kalktığı durumdur. Üçüncüsü ile büyük dalgalar halinde Moğol ordularının önünden kaçarak Anadolu'ya gelen topluluklardır. Bütün tarihçilerin üzerinde birleştikleri nokta Anadolu'nun yerli halkının nüfus itibarıyla azınlığa düşmesinin sebepleridir.

begannen, die ländlichen Gegenden Anatoliens zu kontrollieren, und dies steigerte die Sicherheit in jenen Gegenden. Dies war der ländlichen Bevölkerung und der byzantinischen Regierung (mindestens der Themen) von Nutzen.

3. Die ansässige Bevölkerung Anatoliens konnte mit Leichtigkeit in wirtschaftliche Beziehung mit den auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften treten. Darüber werden wir im weiteren Verlauf noch ausführlich eingehen.

Weder die byzantinischen Regierungsvertreter, Armenier, Assyrer noch die orthodoxe Bevölkerung leistete Widerstand gegen die Einwanderung der Stämme und Klans. Wenn es einen organisierten Widerstand gegeben hätte, wäre es nicht möglich gewesen, dass die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften in Anatolien ansässig wurden und später den größten Anteil an der Bevölkerung ausmachen sollten. Es ist überaus wichtig dies im Auge zu behalten. Es ist nicht möglich eine genaue Bevölkerungszahl in der seldschukischen Periode zu nennen. Wir können jedoch, auf Grundlage der Volkszählung, die im Jahre 1530 gemacht wurde, und den Erkenntnissen, die wir oben gemacht haben, eine Schätzung zu machen. Schauen wir jedoch zuerst die Informationen an, die uns Yerasimos gibt:

„Grob genommen hatte das Byzantinische Reich die Fläche der heutigen Türkei. Es hatte im Jahre 1530 eine Einwohnerzahl von ca. 6,5 Millionen. Ca. 8% der Bevölkerung waren Christen. Im Jahre 1844 jedoch stieg die Einwohnerzahl auf derselben Fläche auf 16 Millionen an. Der christliche Anteil an der Bevölkerung stieg von 8% auf 20%.“¹²

Halil İnalçık und Donald Quataert unterstützen in ihrem Werk „*An economic and social history of the Ottoman Empire I*“ Stefanos und bestätigen diese Zahlen. Auch Ömer Lütfi Barkan gibt in einem Artikel, den er in einer Zeitschriftenreihe der Istanbul Universität veröffentlicht hat, Informationen, die die Einwohnerzahl Anatolien zu bestimmen helfen.

Den angegebenen Zahlen zufolge gab es im Jahre 1530 ca. 500.000 Nicht-Muslime in Anatolien (8 % von 6,5 Millionen Einwohnern insgesamt). Wenn wir dies in die vergangenen Jahrhunderte übertragen und die

12 Stefanos (1974), Bd. 2, S.608

B. Anadolu: Öncekiler ve Yeni Gelenler İlişkisi

“Göçebelik kendi kendine yeten bir uyum tarzı değildi. Birçok malın şu ya da bu ekonomik değişim biçimi ile yerleşik toplumlardan alınması gerekiyordu.” (Lindner, 2006: 35)

Lindner’in bu değerlendirmesini biz çok daha geniş olarak bu yazının ilk ikisinde ortaya koymaya çalıştık. Besici toplulukların yaptıkları iş geçimlerini sağlamada bütün gereksinmelerini sağlayan bir yapı değildir. Mutlaka tarımla uğraşan köy ve köylülerle olduğu gibi kentlilerle de işbirliği yapmak zorundadırlar. İşte bu zorunluluk sebebiyle Anadolu’da öncekilerle yeni gelenler arasında bir ekonomik işbirliği yapısı oluşmuştur. Çünkü öncekilerle sonra gelenlerin birbirlerine uyumları Anadolu’nun yeni göçlere açılmasını sağlayan faktörlerin başında gelmektedir. Bu konuda Yerasimos’un şu tespitleri çok önemlidir:

“Kolayca işlenmeye elverişli toprakların azlığı ve nüfusun sürekli yetersizliği, tarımın ana zenginlik kaynağı olmasına imkan vermedi. Bu yüzden ki Anadolu’da, Antik çağda servet birikiminin başlıca aracı, gerektirdiği bütün yapı değişikliklerini ve bu arada özellikle şehir temeli üzerine oturma olgusunu da beraberinde getiren ticaret oldu.” (Yerasimos, 1974: 27)

Yazar özellikle İznik yöresindeki durumu ele almakta ve ticari ilişkinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu yüzden Yerasimos’un değerlendirmelerini Anadolu Aleviliğinin evrimini anlamamızda önemli görüyoruz:

“Öte yandan İznik Bizanslılarının Kostantinopolis’i yeniden ele geçirmeleriyle Bizans Küçük Asya’sı yeni ittifaklara terk edilmiş oldu. Böylece on üçüncü yüzyıl sonunda Türk kesiminin meydana getirdiği aşırı nüfus fazlasına, bu bölgedeki siyasal boşluk tamamen uygun düşmekteydi.” (Yerasimos, 1974:181)

Buradaki siyasal boşluğun kökenleri bize göre 7. Yüzyıla kadar inmektedir. Ayrıca 13. Yüzyılda aşırı nüfus fazlasından söz edilmektedir ki bütün yazarların ortak görüşüdür. Yerasimos

Höchstzahl an Menschen, die die inneren und äußeren Festungsburgen fassen konnten, berücksichtigen, ist es sehr wahrscheinlich, dass in der Zeit der Seldschuken in Anatolien ca. 2 Millionen Nicht-Muslime lebten.

Wie wir seit anfangs bemerkten, muss man vieles berücksichtigen, um den Rückgang der Bevölkerung verstehen zu können. Die Einwanderung der Türken nach Anatolien erfolgte hauptsächlich in drei Perioden. In unserem zweiten Artikel zu diesem Thema, den wir in dieser Zeitschriftenreihe veröffentlichten, bemerkten wir, dass die erste Einwanderungswelle im Jahre 1071 erfolgte, die jedoch bis ins 7. Jahrhundert zurückreichte. Die zweite Einwanderungswelle nach 1071 zeichnete sich dadurch aus, dass keine Behinderungen für die Besiedelung Anatoliens durch die Türken bestanden. Bei der dritten Einwanderungswelle kamen die türkischen Stämme, die von den Truppen der Mongolen flüchteten, in großer Zahl wellenartig nach Anatolien. Worin sich alle Historiker einig sind, ist, dass die ansässige Bevölkerung Anatolien durch diese Einwanderungswellen zu einer Minderheit degradiert wurde.

b) Anatolien: Die Beziehung zwischen den Ansässigen und den Einwanderern

„Das Nomadentum war keine Anpassungsform, die absolut allein auskam. Es war auf den Austausch von Erzeugnissen mit der ansässigen Bevölkerung angewiesen.“¹³

In unseren vorangegangenen zwei Artikeln haben wir versucht, diesen Gedanken von Lindner in seiner Breite zu besprechen. Die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften können ihrer Arbeitsstruktur nach nicht all ihre Bedürfnisse decken. Aus diesem Grund sind sie gezwungen, mindestens mit den Landwirtschaft treibenden Dorfbewohnern sowie den Städtern zu kooperieren. Aus dieser Notwendigkeit heraus entstand auch eine wirtschaftliche Kooperation zwischen den ansässigen in Anatolien und den Einwandernden.

Denn, dass die Einwandernden mit der ansässigen Bevölkerung Anatoliens auskommen, ist eines der wichtigsten Faktoren dafür, dass Anatolien sich für weitere Einwanderungen öffnete. Folgende Feststellung von Yerasimos bezüglich dieses Themas ist von enormer Wichtigkeit:

13 Lindner (2006), S.35

devamla Bizans ticaretinin Konya, Sivas ve Kayseri ekseninde güçlü olduğunu belirtmekte ve özellikle halı ticaretinin Rum ve Ermeni tüccarların elinde olduğunu belirtmektedir. Bu önemlidir. Çünkü halıcılığın hammaddesi olan yün besici üretim tarzının ürettiği bir hammaddedir. Bu hammaddenin Anadolu'ya yeni gelenler tarafından üretilerek Halı tüccarlarına satıldığı ve aralarında ciddi bir ticari alışveriş olduğunu kestirmek için bilimsel bir bulguya gerek yoktur. (Yerasimos,1974 c. 162)

Bu durum Anadolu'nun özellikle besici kültürünün getirdiği doğal bir süreç olarak besici topluluklar için uygun bir hale gelmesini ve özellikle yaylaların daha Türklerin toplu olarak geldikleri dönemlerden önce bile besici topluluklar tarafından kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

Yine Tahtacı Türkmenlerinin daha 7. Yüzyılın ortalarında Anadolu ormanlarında yerleştiklerini biliyoruz. Hatta bu durum Bizans halkının ve yetkililerinin sempatiyle karşılaştıkları bir durum olmalı ki Tahtacı Türkmenlerinin Bizans kaynaklarında kereste ticaretindeki önemli rolleri vurgulanmaktadır. Besicilik yapan toplulukların kırsal alanda yarattıkları istikrar sebebiyle sempatiyle karşılandıkları, hatta kentlerle aralarında önemli ticari alışveriş işlemlerinin olduğu görüldüğü gibi. Bizans vergi memurları tarafından Bizans adları verilerek kayıtlarının düşüldüğüne dair elimizde önemli ölçüde bilgi bulunmaktadır. Selçuklu dönemine ait bilgilere dayanarak bu ticari yapıda Anadolu'da Hıristiyan halkla Anadolu'ya yeni gelerek özellikle kırsal alana yerleşen besici topluluklar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak mümkündür:

“Sınır boylarında yerleşen kabileler bir yandan İznik Rum imparatorluğunun öte yandan Selçuklu kurumlarının direnciyle karşılaştı. Coğrafi ve ekonomik şartlar da Maveraiünnehir ve İran'dakine benzemiyordu. Böylece iç ve dış unsurların baskısı altında bir dönüşüm meydana gelmeye başladı. Nüfus büyük çapta bir göçebelik için fazla yoğun hale gelince, bu göçebelik yaylacılığa dönüşür ve yerleşik halklarla göçebe halklar arasında mal mübadelesi yeni bir önem kazanır. Ama burada yerleşik unsurlar sınırın asıl öte yanında yaşamaktaydı ve Bizanslı senyörlerin de dahil olduğu ticari ağ, malların önemli

„Der Mangel an leicht bestellbaren Ackerboden und der ständige Mangel an Menschen machte es unmöglich, dass die Landwirtschaft zu einer Grundlage des Wohlstandes von Anatolien werden konnte. Gerade aus diesem Grund war es seit der Antike der Handel, der Anatoliens Reichtum förderte und dazu führte, dass sich eine reiche Stadtkultur bildete.“¹⁴

Der Autor behandelt vor allem die Situation in Iznik und arbeitet die Ebenen der wirtschaftlichen Beziehungen aus. Aus diesem Grund betrachten wir die Feststellungen von Yerasimos als wichtig, um die Entwicklung des Anatolischen Alevitentums zu begreifen.

„Andererseits war das byzantinische Anatolien mit der Rückeroberung von Konstantinopel durch die Byzantiner aus Iznik gezwungen, neue Bündnisse einzugehen. Außerdem bestand ein politisches Vakuum, was den Türken zu Gute kam, die Ende des 13. Jahrhunderts in der Mehrheit waren.“¹⁵

Unserer Meinung nach, reichen die Ursachen für dieses politische Machtvakuum bis ins 7. Jahrhundert. Außerdem spricht man im 13. Jahrhundert von einer Mehrheit der Türken, worin sich alle Autoren einig sind.

Yerasimos bemerkt wiederholt, dass die byzantinische Wirtschaft an den Knotenpunkten von Konya, Sivas und Kayseri besonders stark war. Der Teppichhandel war laut Yerasimos unter der Kontrolle der byzantinischen und armenischen Kaufleute. Dies ist wichtig, da die Produktion von Schafswolle, dem Grundstoff des Teppichgewerbes, ein wesentlicher Erwerbszweig der auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften war. Dieser Grundstoff wurde von den nach Anatolien Einwandernden erzeugt und den Teppichhändlern verkauft. Um festzustellen, dass dadurch zwischen ihnen eine intensive wirtschaftliche Beziehung entstand, bedarf es keiner wissenschaftlichen Erforschung.¹⁶

Dies leitet eine natürlich Entwicklung in Anatolien ein, und Anatolien wurde interessant für die auf

14 Yerasimos (1974), S.27

15 Yerasimos (1974) S.181

16 Vgl. Yerasimos (1974), S.162

bir miktarının mahalli pazarları aşır bölgesel hatta uluslar arası mübadele alanlarında pazarlanmasına imkan vermekteydi. Böylece, sınırın her iki tarafında yalnız halk arasında değil, yönetici sınıflar arasında da ilişkiler kuruluyordu.” (Yerasimos, 1974 182-183)

Yerasimos burada sınırın iki yanından Bizans ve Kilikya (Adana, Mersin) Ermenileri ile besicilikle uğraşan Türkmenler arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Ancak dikkatten kaçmış bir değerlendirme var ki o çok açık bir yanlış olarak düzeltilmelidir. Çünkü ilerde de söyleyeceğimiz gibi yaylacılık sonradan nüfus yoğunluğundan çıkmış bir olgu değildir. Besiciliğin doğasında olan ve Anadolu'nun yeni yurt olarak seçilmesinin önemli sebeplerinden biridir. Rene Grousset bu konu üzerinde çok önemli tespitlerde bulunmaktadır.

Burada dikkat çeken noktalardan biri de Anadolu'ya yeni gelenlerle Anadolu'da bulunanlar arasındaki ilişkinin uluslar arası bir ticari işbirliğini doğurmasıdır. Bu Anadolu'nun ciddi bir yoksulluktan zenginleşmeye geçiş sürecidir ki Horasan üzerinden gelen toplulukların Anadolu'da büyük bir savaşa sebep olmaksızın yerleşmesine de sebep olmuştur.

Anadolu'ya geliş bazılarının sandıkları gibi kuru bir istila hareketi değildir. Ama ne yazık ki günümüzde yukarıda saydığımız faktörler göz önünde bulundurulmadığı için bir istila hareketi olarak algılanmaktadır. Bilindiği gibi istila hareketleri doğası gereği kalıcı değil çoğunlukla geçicidir ve kısa sürelidir. Oysa Anadolu'ya geliş sürekli ve dört yüzyıllık süreç içinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden birçok yazar tarafından üzerinde durulmaktadır. İncalcık da aynı konuda şu tespiti yapmaktadır:

“Beşeri coğrafyanın ortaya koyduğu bir hakikattir ki göçebe ve yarı göçebelerle yerleşik (sedentaire) halk arasında bir taraftan hayvan mahsulleri, öbür taraftan zirai maddelere olan hayati ihtiyaç sebebiyle daima sıkı iktisadi münasebetler olmuştur.

Bu noktadan hareketle eski Osmanlı rivayetlerini tefsir ederek, Bizans hudutlarında dolaşan Türk yarı göçebeleri ile şehirlerde ve köylerde yerleşmiş Rum

Viehucht basierenden Gemeinschaften. Besonders die Weideflächen Anatoliens wurden schon, bevor die Türken in einem großen Maße einwanderten, von den auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften benutzt.

Wir wissen, dass die Tahtaci-Türkmenen schon in der Mitte des 8. Jahrhunderts in den Wäldern Anatoliens ansässig wurden. Dies wurde anscheinend von der byzantinischen Bevölkerung und Führung willkommen geheißen, da in den byzantinischen Quellen betont wird, dass die Tahtaci-Türkmenen eine wichtige Rolle in der Holzwirtschaft spielten. Wir haben zahlreiche Belege dafür, dass die Viehzucht treibenden Gemeinschaften willkommen waren, da sie auf dem Land für Sicherheit sorgten, eine wirtschaftliche Beziehung zwischen ihnen und den Städten entstand, und sogar darüber, dass die byzantinischen Steuerbeamten ihnen byzantinische Namen gaben und sie in die Steuerbücher aufnahmen.

Anhand der Belege aus der Zeit der Seldschuken, ist es möglich, die wirtschaftliche Beziehung zwischen den Christen in Anatolien und den nach Anatolien eingewanderten und Viehzucht treibenden Gemeinschaften zu beleuchten:

„Die Stämme, die sich an den Grenzen niederließen, begegneten auf der einen Seite dem Widerstand der Einheiten des byzantinischen Fürstentums von Iznik, und auf der anderen Seite dem Widerstand der Seldschuken. Auch die geographischen und wirtschaftlichen Bedingungen waren anders als in Transoxanien und Iran. Somit entstand, aufgrund des Druckes dieser inneren und äußeren Umstände, eine Tendenz zur Rückkehr. Als die Einwohnerzahl rapide anstieg, und ein ausgedehntes Nomadentum nicht mehr tragbar war, ging das Nomadentum in eine Weidewirtschaft über. Dadurch gewann der Warenhandel zwischen der ansässigen Bevölkerung und den nomadischen Gemeinschaften eine größere Wichtigkeit. Die ansässige Bevölkerung aber lebte auf der anderen Seite der Grenze und es entstand ein wirtschaftliches Netzwerk, das die byzantinische Oberschicht mit einschloss, und dies führte dazu, dass die Waren nicht nur lokal und landesweit, sondern auch international gehandelt wurden. Somit wurde eine Kooperation auf beiden Seiten der Grenzen hergestellt, nicht nur zwischen der einfachen Bevölkerung, sondern auch mit der herrschenden Schicht.”¹⁷

17 Yerasimos (1974), S.182-183

ahali arasında iktisadi münasebetlerin varlığını ve bunun iki tarafın yakınlaşmasına yardım ettiğini kabul edebiliriz.” (İnalçık, 1951: Sayı:60)

İnalçık’ın yalnızca mal değişimi olarak gösterdiği bu ticaretin birçok kaynak tarafından uluslar arası bir ticaret olduğunu belirtmektedir:

“Ayrıca güneyde Selçukluların Akdeniz kapıları olan Antalya ve Alanya, Mısır’la yoğun bir ticari ilişki içindeydi; bu limanlardan özellikle, bu alanda uzmanlaşmış Türkmenlerin bu yörenin iç kesimlerinde hazırladıkları inşaat kerestesi ihraç ediliyordu.” (Yerasimos, 1974: c.1:190)

Yukarda görülen ve iki kaynak tarafından doğrulanan bilgiler bizim 7. Yüzyıldan itibaren Anadolu’nun ormanlık bölgelerine yayıldıklarını kaynaklardan belirlediğimiz Ağaçerleri veya Tahtacı Türkmenlerinin uluslar arası kereste ticaretindeki yerlerini göstermesi son derece önemlidir.

Eftalitlerin bir kolu olan ve bugünkü Harezm bölgesinde etkinlikleri olan Ağaçerleri önce Kuzey Kafkasya’ya daha sonra Azerbaycan’a ve oradan da Anadolu’nun ormanlık alanlarına gelen önemli Türkmen toplulukları arasında yer almaktadırlar. 12. Yüzyıldan itibaren Maraş Yöresinde bulduklarına dair kesin bilgilerimiz bulunmaktadır. Ayrıca 13. Yüzyıldan itibaren varlıklarını ve etkinliklerini kesin olarak biliyor ve Anadolu’daki yaşamlarını izleyebiliyoruz:

“Batı Hun İmparatorluğu’na bağlı Ağaçeriler, 460 yılında Kuzey Kafkasya üzerinden Azerbaycan’a geldiler. Kazvin yakınlarında Khalkhal bölgesine yerleştiler. Onlardan 8 yıl sonra 468 yılında da Sarı Tükişler (Göktürklerin Talas merkezli Onok boyu) aynı yoldan Kafkasya’ya geldiler ve 488 yılında Sasaniler ile savaştılar”.(Blaga S.86). (Togan, 170).

Türklerin Anadolu’ya gelerek Selçuklu egemenliğinin kesinlik kazandığı dönemlerde bu ticaret, Bizans’tan artık Selçuklulara geçmiş, yapılan deniz ticareti, Karadeniz ve Akdeniz’deki ticari egemenlik sebebiyle Selçuklu Sultanlarına “İki denizin Sultanı” adı verilmiştir. Ticaretin yalnızca besiciliğin temel unsuru olan hayvan ticareti ve

Yerasimos redet hier von der Beziehung zwischen Byzanz und Kylikien (Adana, Mersin), den Armenier auf der einen Seite und den Viehzucht treibenden Türkmenen auf der anderen Seite. Jedoch gibt es etwas, was ihn entgangen ist, was als Fehler zu korrigieren ist. Wie wir später noch betonen werden, ist die Weidewirtschaft nicht erst nach dem Anstieg der Bevölkerungszahlen in Anatolien erstarkt. Sie ist ein wesentlicher Teil der Viehzucht und eines sehr wichtigsten Gründe, warum Anatolien als neue Heimat von den Nomaden ausgesucht worden ist. Rene Groussert macht in diesem Zusammenhang sehr wichtige Feststellungen.

Eines der bemerkenswerten Punkte hier ist, dass aus der Beziehung zwischen der ansässigen Bevölkerung in Anatolien und den Einwandernden eine internationale wirtschaftliche Kooperation hervorgegangen ist. Gerade dies hat dazu geführt, dass Anatolien sich aus der Armut befreite.

Die Einwanderung nach Anatolien war, so wie es einige glaube, keine Invasion, wird es doch leider heutzutage als solche verstanden, da man die von uns obengenannten Faktoren nicht vor Augen hält. Wie bekannt, liegt es in der Natur einer Invasion, dass sie nicht auf die Dauer angelegt ist, sondern kurzlebig ist. Die Einwanderung nach Anatolien aber hatte einen ausgedehnten Charakter und erfolgte im Laufe von vierhundert Jahren. Dies wird von zahlreichen Autoren betont. Auch İnalçık macht folgende Feststellung:

„Es ist eine von der Geographie der Menschheit offengelegt Tatsache, dass zwischen der ansässigen Bevölkerung und der nomadischen und halbnomadischen Bevölkerung stets ein enger wirtschaftlicher Austausch betrieben wird, auf der einen Seite bestehend aus Tierprodukten, und auf der anderen Seite bestehend aus landwirtschaftlichen Produkten. Hiervon ausgehend und die alten osmanischen Überlieferungen berücksichtigend, können wir annehmen, dass eine wirtschaftliche Beziehung zwischen den türkischen Halbnomaden, die an den Grenzen des byzantinischen Reiches unterwegs waren, und der byzantinischen Bevölkerung in den Städten und den Dörfer bestand, und dies dabei half, dass sie sich näher kamen.“¹⁸

18 İnalçık (1951), Nr. 60

kereste ile sınırlı kalmadığını gösteren belgeler de elimizde bulunmaktadır:

“Balat (Menteşe Beyliğinin başkenti, eski Milet) kumaş, sabun, kalay ve kurşun karşılığı Rodos’la Kıbrıs’a buğday ihraç ediyordu(362) Ayrıca güneyde Selçukluların Akdeniz kapıları olan Antalya ve Alanya, Mısır’la yoğun ticari ilişkiler içindeydi; bu limanlardan özellikle, bu alanda uzmanlaşmış Türkmenlerin bu yörenin iç kesimlerinde hazırladıkları inşaat kerestesi ihraç ediliyordu.”(Yerasimos, 1974 c. 1:363)

C. Üç Dalga ve Anadolu’da Nüfus Yapısının Değişimi

Anadolu’ya olan üç dalga sonucunda Anadolu’nun nüfus yapısının kesinlikle değiştiğini görüyoruz. Bu yalnız Türk bilim adamlarının değil aynı zamanda yabancı bilim adamlarının da üzerinde birleştiği noktalar arasında yer almaktadır. Bu gerçeğin vurgulanması Anadolu Aleviliğinin tanımlanması ve gerçeğin yerli yerine oturtulması bakımından son derece önemlidir. Bu gün halen bazı yazarların Horasan üzerinden Anadolu’ya gelişi kendilerince belgelenmesi asla mümkün olmayan rakamlarla vermeye çalıştıklarını biliyoruz. Çünkü ilerde anlatacağımız Anadolu kırsal alanında ve kent yaşamındaki inanç örgüsünün ortaya konulması bakımından da temel gereklilikler arasında yer alır. Öncelikle Rudi Paul Lindner’in bu konu üzerindeki tespitlerini verelim:

“Michael’in gençliği ve yetişkinliği sırasında çeşitli zamanlarda yinelenen bu Moğol baskısı, platonun batı ucundaki göçebe nüfusunun boyutlarını da güçlü biçimde etkilemişti. Moğollar 1230’larda her birinde 10000 asker olan 4 tümeni atlarını otlatabilmeleri için Azerbaycan’a bırakmışlardı. Onları heybetli görüntüsüyle birlikte 200 bin insanın ve bu rakama denk gelen 3-4 milyon civarındaki keçi ve koyunun gelmesinin, orada bulunan göçbeleri yerlerinden edip batıya sürmesi kaçınılmazdı.” (Lindner, 2006: 40)

Mugan çayırılığı besici toplulukların yayla olarak kullandıkları çok önemli bir buluşma yeridir. Moğolların Mugan’ı bir üs olarak kullanmaları

Dieser Handel, den Inalcik allein als Warenhandel beschreibt, war vielen Quellen zufolge von internationalem Charakter:

„Die Seldschuken hatten im Süden, über Antalya und Alanya, rege wirtschaftliche Beziehungen mit Ägypten; Aus diesen Häfen wurde vor allem Bauholz exportiert, das durch die Türkmenen, die sich für die Holzproduktion spezialisiert hatten, bereitgestellt wurde.“¹⁹

Diese Quellen bestätigen nochmals, dass die Ağaerler bzw. Tahtacı-Türkmenen, die sich ab dem 7. Jahrhundert in Waldgebiete Anatoliens niederließen, eine enorme Rolle im internationalen Holzhandel inne hatten. Dies ist von großer Wichtigkeit.

Die sog. „Ağaerler“, als eine Untergruppe der sog. „Eftaliten“, sind eine wichtige Gruppe der Türkmenen. Sie waren ursprünglich im heutigen Khwarazmien tätig, wanderten zuerst in den Südkaukasus, dann nach Aserbeidschan und schließlich in die Waldgebiete Anatoliens. Es bestehen gesicherte Kenntnisse darüber, dass sie sich ab dem 12. Jahrhundert in Gebiet von Maraş befanden. Wir wissen außerdem noch, dass sie im 13. Jahrhundert in Anatolien präsent und tätig waren:

„Die Ağaerler, die zum Westhunnischen Reich gehörten, kamen im Jahre 460 über Aserbeidschan in den Südkaukasus. Die ließen sich im Gebiet von Khalkhal, in der Nähe von Qazwin, nieder. Acht Jahre später, im Jahre 468, kamen die „Sarı Tükişler“ (ein Stamm der Göktürken) über dieselbe Route nach Kaukasus und kämpften im Jahre 488 gegen die Sassaniden.“²⁰

In der Zeit als die Türken nach Anatolien kamen, hatten die Seldschuken die Vorherrschaft im byzantinischen Gebiet. Auch der Handel, einschließlich des Seehandels im Kaspischen Meer und im Mittelmeer, war nun in der Hand der Seldschuken, weshalb man den Seldschukischen Sultanen den Namen „Sultane der beiden Meere“ gab. Dass der Handel sich nicht mehr ausschließlich auf Tierhandel und Holzhandel beschränkte, lässt sich belegen:

„Balat (das alte Milet, die Hauptstadt des Fürstentums von Mentese) exportierte Stoffe,

19 Yerasimos (1974), Bd.1, S. 190

20 Vgl. Blaga, S.86; Togan, S.170

sebebiyle burada bulunan Türkmenlerin Anadolu'nun içlerine doğru kaçmaları, hatta batı Anadolu'ya kadar gelmeleri kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Lindner bunu bir Süryani din adamının kroniğine dayanarak vermektedir. Burada bulunan 3-4 milyon koyun ve keçi; bir o kadar koyun ve keçinin Anadolu'ya geçmek zorunda olduğunu göstermektedir. Lindner devamla:

“Sonra 1250’lerde Moğolların daha fazla tümenlerini Anadolu’ya sokmak için Selçuklulara baskı yapması sonucu, yeni gelenlerin önünden batıya gitmeye zorlanan bir başka göçmen dalgası oluştu. Selçuklular üzerindeki aynı Moğol baskısı 1277’de de daha fazla göçebenin batıya göç etmesini doğurdu.

Bir Arap coğrafyacı, bu göçlerin nicel boyutunu şöyle tanımlar: Sakarya'nın doğusunda Bolu Gerede dağlarında 30 bin göçebe çadırı ve Kastamonu yakınlarında 100 bin başka çadır vardı. Böylece otlak peşinde olan ve yeni yurtları Bitinya sınırı üzerindeki uygun şeritlerde de emin bir yer bulamayan Türkmenler, yaşamlarını sürdürmek ve refahları için daha fazla yağmacılığa bağımlı hale geldiler.” (Lindner, 2006: 41)

Burada verilen bilgilerden anladığımızı göre İbn-i Said çok eskiden beri toplanma yeri olan Gerede yakınlarındaki Dört Divan'da bulunan Türkmen çadırlarını saymıştır. Her çadırda üç kişinin yaşadığı düşünüldüğü zaman yalnızca Gerede de 90 bin kişinin toplanmış olduğunu Kastamonu'da ise 300.000 kişinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Prof. Dr. Faruk Sümer her çadırda ortalama beş kişi bulunduğunu düşünerek Gerede'de 150.000 Türkmen'in Kastamonu'da ise 500 yüz bin Türkmen'in bulunduğunu var saymaktadır. Yine Sümer aynı tarihe dayanarak yalnızca Çepnilerin sayısını ise şöyle göstermektedir:

“Birçok tarihinin kaynak gösterdiği Kuzey Afrikalı coğrafyacı İbn-i Said'e göre: Bu Türkmen topluluğunun (Çepnilerin) sayısı 200 bin çadırıdır. Her çadırda beş kişi yaşadığı kabul edilirse bu Türkmen topluluğunun en az 1.000.000 nüfusa sahip olduğu anlaşılır.” (Sümer, Çepniler, 1992: 11)

*Seife, Zinn und Blei nach Rhodos und nach Rhodos und erhielt im Gegenzug Weizen. (362). Außerdem hatte Antalya und Alanya, als das Südtor der Seldschuken, rege wirtschaftliche Beziehung zu Ägypten. (...)*²¹

c) Die drei Einwanderungswellen und die Veränderung in der Bevölkerungsstruktur Anatoliens

Dass sich die Bevölkerungsstruktur Anatoliens durch die drei Einwanderungswellen veränderte, ist nicht zu übersehen. Darüber sind sich nicht nur die türkischen Gelehrten, sondern auch andere Gelehrte einig. Dies zu betonen ist äußerst wichtig, um das Anatolische Alevitentum zu verstehen und die Tatsachen in ein rechtes Licht zu rücken.

Wir wissen, dass auch heute noch einige Autoren versuchen, die Einwanderung der Türkmenen nach Anatolien mit Ziffern, die keinerlei Sinn machen, zu belegen. Wie wir später noch ausführen werden, ist die Glaubenstruktur in den ländlichen Gebieten und den Städten Anatoliens für unsere Untersuchungen sehr wichtig. Wir wollen zunächst Rudi Paul Lindners Feststellungen zu diesem Thema zu Wort kommen lassen:

*„Der Druck der Mongolen, der sich in der Jugendzeit Mihaeils wiederholte, hat das Ausmaß der Bevölkerungszahlen der Nomaden im Süden des Plateaus sehr stark beeinflusst. Im Jahre 1230 stationierten die Mongolen vier ihrer Divisionen (mit à 10.000 Soldaten) in Aserbeidschan, damit ihre Pferde grasen konnten. Dies veranlasste, 200.000 Nomaden (mit ihren ca. 3-4 Ziegen und Schafen) nach Westen zu wandern.“*²²

Die Weiden von Mugan waren für die auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften ein sehr wichtiger Treffpunkt. Da jedoch die Mongolen Mugan als Stützpunkt benutzten, waren die Türkmenen gezwungen, in Richtung Anatolien zu wandern. Lindner gibt diese Information, indem er sich auf die Chronik eines aramäischen Religionsgelehrten stützt. Lindner schreibt weiter:

„Nachdem nach den Jahren 1250 die Mongolen die

21 Yerasimos (1974), Bd.1, S.363

22 Lindner (2006), S.40

Ayrıca İnalçık:

“ Al –Umari 14. Yüzyıl başlarında Denizli bölgesinde 200 bin çadır, Kastamonu ucunda 100 bin çadır, Kütahya’da 30 bin çadır Türkmen nüfusu bulunduğunu kaydetmiştir. Selçuklu serhat bölgelerinde bu Türkmen nüfusu yoğunluğu bilgilerini Bizans kaynakları da desteklemektedir.” (İnalçık, 2009:6)

Bir Türkmen boyunun sayısının bir milyonu bulması, bize Anadolu’ya gelen diğer besici toplulukların sayısı açısından bir bilgi verecektir. Aynı bölgede Avsarların, Selçukluların bey kolu olan Kınıkların, güney ve orta Anadolu’da Kargın ve Bayat boylarının aynı nüfus sayısına sahip olmalarını çok yadırgamamak gerekir. Kaldı ki 1480 tarihli tahrir ve Hazine-i evrak defterlerindeki bilgiler de nüfus yoğunluğu konusunda spekülasyonları ortadan kaldıracak durumdadır.

Bu konuda Prof. Dr. Paul Wittek de benzer yorumları yapmaktadır:

“Garbi Anadolu’nun Türkler tarafından fethi işinde, Moğol istilasının yeni Türk kabilelerini ve kitlelerini Küçük Asya’ya sürmesi ve bu devirde o zamana kadar görülmemiş bir şiddetle hayrete değer bir insan kalabalığının ümitsizlik, yersizlik, ganimet hırsı ve din gayretiyle hudutlara doğru akımının 1300 senelerine doğru yani bu kavimler kıpırdanmasının başlangıcından daha yarım asır geçmeden bütün Batı Anadolu’yu etnik bakımdan çoktan Türk unsurlar tarafından doldurmuş olduğunu” belirtir. (Wittek, 1944: 14-23)

Zeki Velidi Togan da Umumi Türk Tarihine Giriş isimli kitabının 246, 305, ve 307 sayfalarından bu konulara değinmekte ve özetle:

“ Cengiz Han’ın orduları Horasan’a girdiği vakit Merv civarında toplanmış olan 70.000 hane Türkmen oraları müdafaa etmeyip garba doğru kaçtıkları gibi Cengiz istilasından sonra Uzak doğu’dan askeri urukların gelmiş olması neticesi, Orta Asya’da büyük yurt kavgaları çıkmış ve bu yüzden kalabalık küteller İlhanlı ülkesinin batısına yani Azerbaycan ve Anadolu’ya göç etmişlerdir.” Demektedir. (Togan c. 1, 1946: 246, 305, 307)

Seldschuken in einem größeren Maße bedrängten, um mehr Divisionen nach Anatolien bringen zu können, entstand eine neue Einwanderungswelle, die die zuvor Einwandernden zwang, weiter nach Westen vorzudringen. Die gleiche Bedrängnis durch die Mongolen im Jahre 1277, führte dazu, dass noch mehr Nomaden nach Westen wanderten. Ein arabischer Geograph beschreibt die quantitative Größe dieser Einwanderungswellen folgendermaßen: in den Bergen von Bolu Gerede, im Westen von Sakarya, gab es 30.000 Nomadenzelte, und in der Nähe von Kastamonu 100.000. Jedoch waren die Türkmene, die auf der Suche nach Weideflächen waren und auch in Bithynien keine Heimat finden konnten, gezwungen, immer mehr auf Beutezüge zu gehen, um ihren Lebensunterhalt bestreiten und ihre Wohl erhalten zu können.“²³

Wie aus diesen Informationen ersichtlich, zählte Ibn-i Said die Nomadenzelte der Türkmene in Dört Divan, das schon sehr früh als Treffpunkt diente und in der Nähe von Gerede liegt.

Wenn wir davon ausgehen, dass ein Zelt mit drei Personen bewohnt war, haben sich allein in Gerede 90.000 Menschen und in Kastamonu 300.000 Menschen versammelt. Prof. Dr. Faruk Sümer geht davon aus, dass ein Zelt mit fünf Personen bewohnt war und kommt deshalb in Gerede auf eine Zahl von 150.000 Türkmene und in Kastamonu auf 500.000. Sümer beruft sich hierbei auf einen Historiker und kommt bezüglich der Zahl allein der Çepni auf folgendes Ergebnis:

„Laut Ibn-i Said, den viele Historiker als Quelle benutzen: Diese Gruppe von Türkmene (Çepni) bestand aus 200.000 Zelten. Wenn wir davon ausgehen, dass jedes Zelt von fünf Menschen bewohnt wurde, heißt das, dass dieser Gruppe von Türkmene aus 1.000.000 Menschen bestand.“²⁴

Diesbezüglich auch İnalçık:

“Al –Umari schreibt, dass sich Anfang des 14. Jahrhunderts im Gebiet von Denizli 200.000, in Kastamonu 100.000 und in Kütahya 30.000 Nomadenzelte befanden. Diese große Bevölkerungsdichte der Türkmene im

23 Lindner (2006), S.41

24 Sümer: Çepniler; (1992), S.11

Togan'ın anlattıkları bir başka gerçeği de ortaya çıkarmaktadır. İkinci dalga göçler Horasan üzerinden İran ve Azerbaycan'a gelen Oğuzların Anadolu'ya yönlendirilmesi şeklindeydi. Üçüncü göçler ise Horasan'dan başlayarak Anadolu topraklarına kadar olan yörede yaşayan bütün besici toplulukların Cengiz ordularının önünde Anadolu'ya çekildiklerini göstermektedir.

Rene Grousset de bu konuda yorum yaparken Anadolu bozkırlarının Asya bozkırlarının devamı olduğunu ve besici üretim tarzına uygun olduğu için hızla bütün Anadolu'nun yayla kışla kültürüne dayalı bir sisteme dönüştüğünü söylemektedir.(Groussert, 1993, 160) Yazar devam ederek:

“Diğer taraftan Selçuk Beyleri tarafından Anadolu yaylasına sevk edilen Türkmen aşiretleri bu eski Bizans topraklarını öylesine gerçekten Türkleştirmişlerdir ki, Konya sultanlarından Osmanlılara ve Mustafa Kemal Atatürk'e kadar uzanan tarihi Türkiye'yi yaratmışlardır.” (Groussert, 1993, 166)

Daha birçok yazar, Moğol ordularının doğudan başlayan akınları ile birlikte başta Horasan olmak üzere İran'da bulunan aşiretler ve obaların batıya doğru kayarak Anadolu'ya geldikleri ve nüfusun çoğunluğunu ele geçirdiğini söylemektedir. Bu belirlemelerden sonra şimdi asıl konumuza gelebiliriz. Anadolu'nun kırsal alanı ve kentlerine yerleşen bu toplulukların inanç yapısı nedir?

D. Anadolu Aleviliği Kavramının Oluşması:

Yazımızın bundan önceki bölümlerinde ortaya koymaya çalıştığımız şey tarihsel süreç içinde birbirinden farklı sosyal yapıların Anadolu'da birbirini tamamlayacak biçimde bir araya gelişinin sebep ve sonuçlarıdır. Böylece Anadolu'da kendine özgü bir Alevilik kavramının oluşması ve bu kavramın İran Şiiliği ile dünyanın değişik yörelerinde yer alan Alevi İslam anlayışlarından farklılık göstermesinin gerekçelerini ortaya koymaya çalışmaktır. Belirli bir tarihsel süreçte iletişim içinde bulunmaları, hatta birbirini etkilemelerine rağmen, Bağdat'ta gelişen İslam anlayışının Anadolu'dan farklılaşmasının, Şam'da ortaya çıkan düşüncelerle Anadolu'daki

*Herrschaftsgebiet der Seldschuken wird auch durch byzantinische Quellen bestätigt.*²⁵

Die enorme Anzahl der Mitglieder dieses Türkmenen-Stammes gibt uns Kenntnisse über die Anzahl der anderen einwandernden auf Viehzucht basierenden Gruppen. Es darf nicht erstaunen, dass auch die Bevölkerungszahl der Stämme Avşar, Kınık (einer Untergruppe der Seldschuken) und der Kargın und Bayat in Süd- und Mittelanatolien genauso hoch war, da es doch auch genügend Belege darüber in den offiziellen Dokumenten aus dem Jahre 1480 gibt.

Diesbezüglich macht Prof. Dr. Paul Wittek folgende Bemerkungen:

*„(...) Die Invasion der Mongolen drängte erneut die türkischen Stämme in Richtung Kleinasien. Diese Einwanderungswelle, die bis zu diesem Zeitpunkt noch nie solche Ausmaße angenommen hatte, führte dazu, dass große Massen von Menschen, aufgrund von Hoffnungslosigkeit, Heimatlosigkeit, dem Wunsch nach Beute und getrieben von religiösem Eifer, sich in Richtung der Grenzen [Kleinasien] bewegten. Doch bereits um 1300, d.h. vor den sturmartigen Einwanderungswellen, war die ethnische Struktur Westanatoliens bereits in einem hohen Maße von den Türken beeinflusst.“*²⁶

Auch Zeki Velidi Togan spricht in seinem Buch „Eine allgemeine Einführung in die Türkische Geschichte“ diese Themen an und schreibt zusammenfassend:

*„Als die Truppen von Djingis Khan in Khorasan einmarschierten, trafen sie in der Gegend von Marw auf ca. 70.000 türkmensiche Familien, die sich dort versammelt hatten. Anstatt das Gebiet zu verteidigen, flohen diese aber nach Westen. Nachdem jedoch, nach der Invasion von Djingis Khan, immer mehr Truppen aus Fernost kamen, kam es in Mittelasien zu großen Kämpfen um die Vorherrschaft. Dies führt dazu, dass eine große Anzahl von Menschen in die Westhälfte des Ilhanidischen Reiches, d.h. nach Aserbeidschan und Anatolien, übersiedelte.“*²⁷

Was Togan hier erzählt, enthüllt noch eine weitere Tatsache. Die zweite Einwanderungswelle war die

25 İnalçık (2009), S.6

26 Wittek (1944), S.14-23

27 Togan (1946), Bd. 1. S. 246, 305, 307

düşüncelerin birbirinden daha farklı olmasının tarihsel köklerini ve sebeplerini ortaya koymak gerekmektedir. Bu gerekçeler ne kadar sağlıklı olarak ortaya konulursa, coğrafya, toplumların üretim biçimleri ve sosyo-kültürel özellikleri, kendilerine özgü bir inanç algısını nasıl doğal hale getirdiğini gösterecektir.

Yazımızın bundan sonraki bölümünde Selçukluların Anadolu'ya gelmesi sonucu ortaya çıkan gelişmeleri iki yabancı bilim adamının gözünden kısaca özetleyelim:

“Yerleşik halk, Yunanca konuşuyordu ve Ortodoks Hıristiyan dinindedi. Türkçe konuşan dağlı göçebeler; Sünni veya Şii fakat genellikle tasavvufa bağlı Müslümanlardı. Yerleşik halklara akın düzenlemek başlıca meslekleriydi. Cihat gelenekleri bu militan tutumu destekliyordu.” (Davidson, Lawrence- JR. Goldschmidt, Arthur, 2008:187)

İki yazarın bu değerlendirmelerinde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri Sünni veya Şii olsun her iki topluluğun da inancını belirleyen noktanın tasavvuf olmasıdır. Bu Anadolu'da gelişen inancın temel boyutlarını ortaya koyan, belirleyiciliği halen sürdüren temel noktalardan biridir. Bu, İslam'ın daha hoş görülmesi, ibadete değil de inanca ait bölümlerinin önem kazandığı bir anlayışın öne çıkmasıdır. Hiç kuşkusuz bunda Horasan'da ortaya çıkan İslam algısının önemi büyüktür.

Yazarların buradaki adlandırmalarındaki eksikliğin üzerinde de durmamız gerekmektedir. Her iki yazar da günümüzün algısıyla tarihsel olaylardaki durumu adlandırmaktadırlar. Oysa Selçuklular döneminde bugünkü anlamımız anlamda bir “Şii” veya “Şia” algısı olmadığı gibi yine bugünkü anlamda “Sünni” ve “Sünnilik” algısı bulunmuyordu. Bu başlı başına ayrı bir yazının konusu olmakla birlikte burada üzerinde durmamız gerekmektedir. Anadolu Aleviliği kavramını benimseyen geniş toplulukların temel kitaplarından olan Ebu Müslim Horasani destanı yazmalarının tamamında “Sünnilik” kavramı Ehl-i beyt'in yolundan gitmek olarak algılanmaktadır. Bu menakıpnamelerin önemli bir kısmında da bulunan bir kavram algılamasıdır. Alevi dedelerinin

Bewegung der Oghusen nach Anatolien, die über Khorasan nach Iran und Aserbeidschan kamen. Die dritte Einwanderungswelle war die Flucht der auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften, von Khorasan bis hin zu den Gebieten Anatoliens, vor den Truppen Djingis Khans.

Auch Rene Grousset äußert sich diesbezüglich. Er sagt, dass ganz Anatolien sich in geschlossenes System entwickelte, das auf der Sommer- und Winterweidenbewirtschaftung gründete, da die anatolischen Steppe eine Fortführung der asiatischen Steppe darstellt.²⁸ Im weiteren Verlauf schreibt er folgendes:

„ Auf der anderen Seite wurden diese alten byzantinischen Gebiete von den türkmenischen Stämmen, die von den seldschukischen Fürsten auf die anatolischen Sommerweiden gedrängt wurden, dermaßen türkisiert, dass sie dadurch die historische Türkei bildeten, die von den Sultanen in Konya, bis zu den Osmanen und schließlich bis zu Mustafa Kemal Atatürk reicht. ”²⁹

Auch zahlreiche andere Autoren sind der Meinung, dass mit der im Westen beginnenden Invasion der Mongolen die türkmenischen Stämme, die sich in erster Linie in Khorasan und im Iran befanden, nach westwärts wanderten und somit nach Anatolien kamen, und später die Mehrheit in der Bevölkerung Anatoliens darstellten.

Wir wollen aber, nach diesen Feststellungen, zu unserem eigentlichen Thema zurückkehren. Wie war die Glaubensstruktur der auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften, die die ländlichen Gebiete und später die Städte Anatoliens besiedelten?

d) Die Entwicklung des Begriffes „Anatolischen Alevitentum“

In den vorherigen Abschnitten unseres Artikels wollten wir die Gründe und Folgen darlegen, dass in Anatolien voneinander unterschiedliche soziale Elemente in einem sich ergänzenden System zusammenkamen. Durch diesen Prozess entwickelt sich die Lehre des „Anatolischen Alevitentums“, das sich von der iranischen Schia und anderen alidisch-islamischen Glaubenslehren unterscheidet.

28 Vgl. Grousset (1993), S.160

29 Grousset (1993), S.166

yüz yıllardır yanlarında taşıdıkları şecerelerinde de benzer algılama biçimi çok açık bir biçimde kendisini gösterir. “Şia” ve “Şii”lik algılamasının bugünkü anlamda monoblok bir yapı oluşturması ise ancak 16. Yüzyıldan sonra ortaya çıkan bir durumdur.

Bu yüzden Selçuklular dönemindeki inanç algısını İran Şia’sından, Bağdat/Şam Emevi Sünni İslam algısından ayıran temel noktaların çok iyi bilinmesi ve adlandırmaların buna göre yapılması gerekmektedir.

Selçuklular döneminde Anadolu’da ortaya çıkan inanç algısının kentlerde ve kırsal alandaki boyutları üzerinde durmalıyız. Belki de konunun en çok ihmal edilen veya belirli var sayımlarla değerlendirilen bölümü bu bölümdür. Mustafa Akdağ’ın bu konudaki değerlendirmelerine bakalım:

“Anadolu’da Mevlevilik henüz kuvvetli değilken, Ahi teşekkülleri umumiyetle Bektaşiliğin tesirinde bulunuyorlardı. Sonra Mevlevilik alıp yürüyünce bu defa da bu tarikatın tesirine kapılmışlardı. Eflaki’de bu ciheti izah eden bir çok misaller vardır” (Akdağ, 1995:42)

Akdağ’ın burada yaptığı değerlendirmelerde yine bir kavram hatası göze çarpmaktadır. Bu da Selçuklular döneminde bir Bektaşilik kavramının var sayılmasıdır. Bilindiği gibi Bektaşilik ancak 15. Yüzyıla doğru kurumlaşmış ve etkinlik kazanmış bir tarikattır. Oysa erken dönemlerdeki inanç algısı kesinlikle Horasan üzerinden gelen ve Anadolu’da yapılanmaya başlayan “Anadolu Aleviliği”dir. Köprülü ve bazı yazarlar Bektaşilik ve Kızılbaş kavramını yan yana kullanmaktadır. Oysa henüz Anadolu’da Kızılbaşlık kavramı da tam olarak kurumlaşmış değildi. Akdağ’ın çalışmalarını yaptığı dönemlerde Anadolu Aleviliği ile ilgili bilgilerin yeterince ortaya çıkmaması sebebiyle yazarın bu adlandırmasını makul karşılamak gerekmektedir. Akdağ devamla:

“Bektaşiliğe gelince, bu tarikatın dahi nüfuzunu yaymağa muvaffak olduğu yerlerde, medreselilerle değil, siyasi otoritelerle az çok anlaşmış olduğunu bilmekle beraber, Moğollarla olan mücadele’de nasıl bir yol tuttuğunu bilmiyoruz.

Obwohl es Berührungspunkte zwischen diesen Glaubenslehren gibt und sich diese verschiedenen Glaubenslehren mitunter gegenseitig beeinflussten, nahm das Verständnis vom Islam, dass sich in Bagdad entwickelte, in Anatolien eine ganz besondere Form an. Außerdem bestehen große Unterschiede in den Vorstellungen, die in Damaskus Verbreitung fanden, und den Glaubensvorstellungen, die sich im Laufe der Jahre in Anatolien entwickeln sollten. Es ist nötig, die historischen Wurzeln und die Gründe für diesen Unterschied darzulegen.

Wenn diese Tatsache klar dargelegt werden, kann man sehen, wie die Geographie, die Produktionsform der Gemeinschaft und deren sozio-kulturelle Eigenheiten eine der Gemeinschaft entsprechende Glaubenslehre entwickelt hat.

Im weiteren Verlauf unseres Artikels wollen wir bezüglich der Entwicklungen nach dem Einmarsch der Seldschuken in Anatolien zwei westliche Autoren zu Wort kommen lassen:

„Die ansässige Bevölkerung sprach Griechisch und war griechisch-orthodox. Die Türkisch sprechenden Bergnomaden waren in der Regel sunnitisch oder schiitisch, hatten jedoch Verbindungen zum Sufismus. Ihre Beschäftigung war es Beutezüge gegen die ansässige Bevölkerung zu unternehmen. Ihre cihad-Mentalität verstärkte dies nur noch.“³⁰

Wichtig in der Feststellung dieser beiden Autoren ist, dass die Einwanderer, seien sie sunnitisch oder schiitisch, Verbindungen zum Sufismus hatten. Dies weist auf den Kern der Glaubenstruktur Anatoliens und macht auf dessen Eigenheiten aufmerksam. Aus diesem Grund war manchmal der Islam in Anatolien toleranter und legte, anstatt auf den Gehorsam, einen größeren Fokus auf den Glauben. Zweifellos hat die Islamauslegung, die in Khorasan ihre Anfänge genommen hat, einen erheblichen Einfluss auf diese Entwicklung.

Beide Autoren betrachten die damalige Situation jedoch aus unserem heutigen Blickwinkel und geben den Dingen Bezeichnungen, die für unsere heutige Zeit angemessen ist. In der Zeit der Seldschuken aber gab es weder die Begriffe „Schiit“ bzw. „Schia“ als 30 Davidson, Lawrence, JR. Goldschmidt, Arthur (2008), S.187

Ancak kendisi Türkmencilere dayandığına göre, Anadolu'nun hürriyeti için en çok döğüşen göçebelere aykırı bir yol tutmuş olacağı düşünülemez.

Kabul ettikleri tarikat prensiplerinde birbirinin muhalifi olan Mevlevilerle Bektaşilerin....” (Akdağ, 1995:44)

Akdağ burada Mevleviliğin ve Aleviliğin birbirlerine muhalif olduğunu söylerken tasavvuf eksenli bir ana çatı altında iki farklı kola ayrıldığını belirtmektedir ki bu çok önemlidir. Aynı konuda Dr. Ümit Hassan daha açık ve kesin bir yargıya varmaktadır:

“Fakat tasavvufun yayılmasına asıl amil, Moğol istilası idi. Bu istilanın Selçuklu Türkiye'sinde yarattığı manevi buhran, Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikatlerin kurulmasına ve hatta ve hatta Mevlana ve Yunus Emre'nin mutasavvıf şairler olarak karşımıza çıkmalarına sebep olmuştur. Zikredilen her iki tarikatte de başlıca tasavvufi fikirler Muhyiddin İbn al Arabi'den gelmekle beraber Mevlevilik başlıca vasıfları ile İran kültürünü, Bektaşilik ise Türk kültürünü temsil ediyordu.”(Hassan,1990:355)

Bugün bile Mevlevilikle Alevilik arasındaki temel farklılıkların net bir biçimde algılanmadığını düşünürsek Akdağ ve Hassan'ın değerlendirmelerinin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Akdağ'ın değerlendirmelerine devam edelim:

“XIII. Asrın sonlarına doğru tarikatçıları iki zümre halinde toplamak mümkündür. Birinci zümreye Hacı Bektaş Veli'nin şahsiyeti sembol oluyordu. İkinci zümre ise Celaeddin-i Rumi'nin rehberlik ve irşadında temsil olunan “Mevlevilik mensuplarıydı. Her ikisi de Batıniliğe dayanan bu tarikatlardan Bektaşilik, Sünniliğe ve medrese skolastiğine açıkça cephe almış, bilhassa Türkmencilere basit halk arasında tahriklere başlamıştı. Hatta Baba İshak isimli Batını şeyhi II. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında tehlikeli bir isyan çıkarmaya bile muvaffak oldu. Böylece Babailik ve Bektaşilik perişan halk tabakalarıyla şehirlerdeki işçiler arasında çabucak yayılıyor; “Fütüvvet” teşkilatına mensup, genç, çoğuncası da bekar olan insanlar, batıniliğin telkinleri altında, “rindlik”

auch „Sunnit“ bzw. „Sunnitentum“ nicht in dem Sinne, wie wir es heute verstehen. Da die Behandlung dieses Themas den Rahmen sprengen würde, belassen wir es dabei, kurz auf diesen Punkt aufmerksam zu machen.

An jeder stelle der „Legenden des Ebu Müslim Horasani“, die zu den wichtigsten Werken der Gruppen, die sich zum Anatolischen Aleviten zugehörig fühlten, gehört, bedeutet der Begriff „Sunnitentum“ nichts anderes als „dem Weg der *Ehl-i beyt* folgen“. Auch in den sog. „*şecere*“, die die alevitischen *dedes* seit Jahrhunderten mit sich führen, begegnen wir einer ähnlichen Auffassung dieses Begriffes. Der Begriff „Schia“ in seiner heutigen Form hingegen hat sich erst im 16. Jahrhundert entwickelt. Aus diesem Grund muss man die Unterschiede des iranischen Schiitentums und des Islamverständnis der ummayyadisch-sunnitischen Bagdader/Damaszener gut kennen, und die Bezeichnungen bzw. Benennung der jeweiligen Glaubensströmungen dementsprechend wählen.

Wir müssen die Dimensionen der Glaubenstruktur der ländlichen Gebiete und der Städte betrachten, die sich in der Zeit der Seldschuken in Anatolien entwickelte, da dies wahrscheinlich bei der Behandlung dieses Themenkomplexes am meisten vernachlässigt wurde. Mustafa Akdağ macht diesbezüglich folgende Feststellungen:

„Als in Anatolien die Mevleviyya noch nicht erstarkt war, standen die Ahi-Gruppen noch unter dem Einfluss des Bektaschitums. Nachdem aber die Mevlevis immer einflussreicher wurden, verfielen diese Gruppen der Einflussnahme der Mevlevis. Bei Aflaki finden sich viele Beispiele, die dies beschreiben.“³¹

Auch bei dieser Feststellung von Akdağ begegnen wieder einer irrigen Begriffsauffassung, nämlich der Annahme, dass in der Seldschukenzeit das Konzept des Bektaschitums vorhanden sei. Wie allgemein bekannt, ist die Bektaschiyya ein Orden, der erst um das 15. Jahrhundert gegründet und seine Tätigkeiten aufgenommen hatte. Es war jedoch zweifellos das „Anatolische Alevitentum“, das von Khorasan kam und anfang, in Anatolien sich zu formen, was das Wesen der Glaubenstruktur in jener Zeit ausmachte. Köprülü und andere Autoren benutzen die Begriffe „Bektaschitum“ und „Kızılbaş“ deckungsgleich, obwohl in jener Zeit die Kızılbaş-Bewegung in

31 Akdağ (1995), S.42

hayatına atılıyorlardı. Hareketin toplu hayat yaşayan “kapu” mensupları arasında, yani devletin ve Selçuki emirlerinin ücretli askerlerinin içinde de geliştiği anlaşılıyor.” (Akdağ, c.1,1995. Say. 42-43)

Akdağ’ın söyleditleri kendi içinde iki temel gerçeği ortaya koymaktadır: Bunlardan birincisi, Aleviliğin yalnızca kırsal alanda değil aynı zamanda kent merkezlerinde de etkin olduğu gerçeği, ikincisi ise Babai isyanına yapılan atıfla Anadolu Aleviliğinin protest tavrı olduğu görüşüdür. Bunlardan ikincisi bütünüyle doğru olmadığı gibi açıkça tarihsel sürece de aykırı düşmekte ve genellikle diğer bilim adamlarımız tarafından da kullanılmaktadır. Oysa Alaaddin Keykubat döneminde Anadolu Aleviliğinin günümüze kadar temelini oluşturan ocak sisteminin bizzat Alaaddin Keykubat tarafından kurgulandığı ve her ocağa bir görev verilerek onların bu görevlerini uzun yıllar eksiksiz sürdürdüğü görülmektedir. Bunun açık ve kesin belgeleri ortaya çıktığı gibi halen çıkmaya da devam etmektedir. (Turan, 2004:394)

O halde II. Gıyasettin Keyhüsrev döneminde ortaya çıkan durum nedir? Bu durumun adı, Alaaddin Keykubat’ın tam tersine, basiretsiz ve kifayetsiz bir devlet yönetimidir. Bu yönetimin sonucudur ki ordunun iskeletini oluşturan Harzem beyleri ve Harzemli okçu birlikleri aileleriyle ve oymaklarıyla birlikte Selçuklu ordusundan ayrılarak, Amasya, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Muş, Mardin, (998 Sayılı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr ve Arap ve Zulkadiriye Defteri, 1998; 58, 60) Urfa, Harran, Resulayn yöresine giderek yerleşmişlerdir. (Turan, 2004:436)

II. Gıyasettin Keyhusrev ordusunda Bizanslı, Frankopol ve Katalan paralı askerlerine yer vermiş ve çok açık bir biçimde halkın sosyo-ekonomik yapısını alt üst eden bir politika uygulamıştır:

“13. Yüzyılın ikinci çeyreğinde, birbirini ardına isyanlar patlak verdi. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Babai ayaklanmasıdır. Babailer, Yesevilik ve Kalenderilik gibi kurulu düzene isyankar halk tarikatlerinin bir devamıydılar. 1239’da Kefersud ve Maraş taraflarında Baba İshak’ın önderliğinde baş kaldırarak Selçuklu ordusunu peş peşe yenip Malatya, Tokat ve Amasya havalisine hakim oldular.

Anatolien ihren Anfang noch nicht genommen hatte. Da Akdağ seine Untersuchungen in einer Zeit machte, in der nicht genügend Kenntnis über das Anatolische Alevitentum herrschte, muss man ihm seine Fehler nachsehen. Akdağ schreibt im weiteren Verlauf seiner Untersuchungen folgendes:

„Was das Bektaschitum betrifft, wissen wir nicht, wie dieser Orden es geschafft hat, in den Gegenden, wo sie Anhänger anwerben konnten, nicht nur mit den Religionsgelehrten und den politischen Autoritäten, sondern auch mit den Mongolen auszukommen. Da dieser Orden mit den Türkmene n, die einen großen Beitrag für die Freiheit Anatoliens leisteten, eng verbunden war, ist es nicht denkbar, dass sie einen Weg verfolgten, der den Türkmene n entgegengesetzt war. (...)“³²

Im weiteren Verlauf vertritt Akdağ zwar die Meinung, dass das Alevitentum und die Mevleviyya Gegner waren, jedoch beide eine Untergruppe des Sufismus darstellen. Dies ist sehr wichtig. Diesbezüglich macht Dr. Ümit Hassan ein viel unmissverständlicheres und härteres Urteil:

„Die mongolische Invasion behinderte in hohem Maße die Ausbreitung des Sufismus und führte zu einer spirituellen Krise im Türkischen Reich der Seldschuken. Dies führte dazu, dass Orden, wie z.B. die Mevleviyya und die Bektaschiyya gegründet wurden, und brachte Sufidichter, wie z.B. Mevlana und Yunus Emre hervor. Beiden Orden lagen zwar die Lehren von Muhyiddin İbn al-Arabî zugrunde, jedoch während die Mevleviyya sehr stark von der iranischen Kultur beeinflusst war, repräsentierte die Bektaschiyya die türkische Kultur.“³³

Da bis heute die Hauptunterschiede zwischen der Mevleviyya und des Alevitentums nicht genau benannt worden sind, zeigt sich die Wichtigkeit der Feststellungen von Akdağ und Hassan. Akdağ schreibt im weiteren Verlauf seiner Untersuchungen:

„Es ist möglich die Anhänger der Sufiorden gen Ende des 13. Jahrhunderts, in zwei Gruppen zu unterteilen. Die erste Gruppe wurde durch die Person von Hacı Bektaş Veli symbolisiert, während die zweite Gruppe die Mevleviyya darstellte, die aus den Anhängern der Lehren von Celaledin-i

32 Akdağ (1995), S.44

33 Hassan (1990), S.355

Sonunda isyan devşirme hassa birliklerinden ve ücretli Frank Şövalyelerinden gelen büyük ordularla, güçleri bastırılabilir.” (Berktaş,1990:114)

Bunun sonucu olarak ortaya çıkan ayıklama çok açık bir biçimde devlet-halk yabancılaşmasını geliştirdi ve derinleştirdi. İsyanın bastırılması sırasında din dışı ilan edilen Babailer, çok açık bir biçimde yalnızca kırsal alanlarda değil çok önemli kent merkezlerinde (Kırşehir, Amasya ve Tokat başta olmak üzere) bugünkü Anadolu Aleviliğinin temel düşüncelerini oluşturacak bir biçimde düşüncelerini korudular, yaşattılar ve Osmanlı Devletinin kuruluş günlerine taşıdılar.

Burada üzerinde durulması gereken noktalardan bir başkası da Ahiliktir. Ahilikle Anadolu Aleviliği arasında da neredeyse organik bir bağ olduğunu belirtmeliyiz. Bu durum sadece söylencelerdeki Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran ilişkisine bağlı değildir. Erkan içinde de büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bütün Ahi Fütüvvetnamelerinde Ali ve Ehl-i beyte bağlılık inanç ritüellerinin içine sinmiştir. Bir Ahi gülbankinden aşağıya alacağımız bölüm çok açık olarak bunu göstermektedir. Ahilikte şed hutbesinin sonunda:

”Allahümme salli alennebi ve’l vasi ve’l Betül ve’s Sibteyn, ve’l Abid, ve’l Bakır ve’s Sadık, ve’l Kazım ve’r Rıza ve’t Taki ve’l hüccetü’l kaim (?) Muhammed Mehdi cemi enbiya ve evliya ve şüheda ve ulema ve fudala, nukaba ra, rukaba ra, nüceba ra, evtad ra, ebrar ra, abdal ra, gavs ra, kutbü’l aktab ra, eimme-i masumin ra, dem-i fukara-ı ibadullah ra, berk-i şah-ı evliya ra, haknişanan-ı ser- i teslim-i rıza ra, matemzedeha-i vak’a-i Hüseyin-i mazlum şehid-i Kerbela ra, selamet-i kasiban ve arakrizan ra ve biraderan-ı ehl-i tarik ve kemerbestha-i ehl-i tahkik ra.” (Çağatay,1974:46)

Yukardaki gülbank aynı biçimde Alevi cemlerinde, sonraları Bektaşî tercümanlarında yer almaktadır. Yine Ahi çiraklık törenlerinde tennure giydirilirken:

*Ya ilahi sen mübarek kıl peygamber hakkıçün
Fahr-ı alem sahib-i mihrab u minber hakkıçün
Dört Muhammed izzetiyeçün dört Ali’ nin hürmeti
Hem Husayn iki Hasan Musa-yı Cafer hakkıçün”*

Rumi bestand. Beide Gruppen gehören der Strömung der Batiniyya an. Die Bektaschiyya nahm Stellung gegen die scholastischen Medresen und sammelte die einfachen Türkmene um sich. Ein Batiniyya-Sheikh, namens Baba İshak, entfachte sogar einen gefährlichen Widerstand in der Zeit von Gıyasettin Keyhüsrev II. Somit verbreiteten sich die Bewegung der Babais und die Bektaschiyya sehr rasant unter der verarmten Bevölkerung und den Arbeitern in den Städten. Besonders viele junge, meist ledige, Menschen, die zur „futuwwa-Bewegung“ gehörten, verschrieben sich, unter dem Einfluss der Batiniyya, der Bewegung der „rinds“. Auch unter den Söldner der seldschukischen Fürsten war diese Bewegung erfolgreich.”³⁴

Akdağ’s Aussagen bringen zwei Tatsachen hervor: Ersten, dass das Alevitentum sich nicht nur in den ländlichen Regionen, sondern auch in den Städten verbreitete. Zweitens, dass der Widerstand der Babai der Protestbewegung des Anatolischen Alevitentums entsprach. Dies ist jedoch irrig, obwohl es auch von einigen anderen Autoren gesagt wird. Das Anatolische Alevitentum, mit seinem *ocak*-System als Fundament, wurde in der Zeit von Alaaddin Keykubat von ihm selbst institutionalisiert. Außerdem vertraute Alaaddin Keykubat jeden *ocak* mit einer bestimmten Aufgabe, die sie viele Jahre lang gewissenhaft ausführten. Es gibt viele Belege, die dies untermauern, die auch heute noch zu Tage treten.³⁵

Wie sah aber die Situation in der Zeit von Gıyasettin Keyhüsrev II. aus? Im Gegensatz zu der Herrschaft von Alaaddin Keykubat, war dies eine unvernünftige und inkompetente Herrschaftsperiode. Es war dieser Regierung geschuldet, dass in jener Zeit das Rückenmark des seldschukischen Heeres, die Harzem-Fürsten und die khwarazmischen Bogenschützen-Einheiten, mit ihren Familien und Stämmen das seldschukische Heer verließen und in die Region von Amasya, Tunceli, Erzincan, Bingöl. Muş, Mardin,³⁶ Urfa, Harran und Resulayn siedelten.³⁷ Gıyasettin Keyhusrev II. heuerte daraufhin byzantinische, fränkische und katalanische Söldner für sein Heer an. Er zerstörte mit der Politik, die er verfolgte, die sozio-

34 Akdağ (1995), Bd. 1, Nr. 42-43

35 Vgl. Turan (2004), S.394

36 Vgl. Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr, Nr. 998; Arap ve Zulkadiriye Defteri (1998), S.58,60

37 Vgl. Turan (2004), S.436

(Gölpınarlı, 1950: c.11:52)

Ritüelin en önemli bölümünde Hz. Muhammet'ten sonra Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin adlarının geçmesi bu benzerliğin açık bir göstergedir.

Köprülü'nün bu konudaki şu değerlendirmesi ile konuya açıklık getirelim:

“Biz Bektaşilik ve – ondan pek az farklı olan- Kızılbaşlık'la Ahilik arasında ayin ve erkan bakımından büyük bir benzerlik görmekteyiz; bu sebeple Ahilerin XIV. Asır sonlarında Bektaşî adını alarak silsilelerini Hacı Bektaş Veli'ye isnat ve erıştirmeleri bize göre uzak bir ihtimal değildir.” (Köprülü, 1966:184)

Çok açık bir biçimde görüldüğü gibi Anadolu Aleviliği yalnızca Anadolu kırsal alanında ortaya çıkan bir örgütlenme değil, Selçuklu devletinin kurulduğu yıllarda, Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında kentlerde de çok güçlü olarak varlığını sürdürmektedir. Ahilikle Alevilik arasındaki ilişkinin bu biçimde doğal gelişmesinin açık sebeplerinden biri de kırsal alanda besici ekonomik yapısına sahip toplulukların ürettikleri malların pazarlanması ve işlenmesi, doğrudan doğruya kentlerdeki esnaf örgütlenmesi ile “abdal” ve “aşık” adı verilen kırsal alan esnafının yardımıyla oluyordu. Gerek kentte gerekse kırsal alanda Ahiler ve besici topluluklar sürekli ilişki ve anlayış birliği içinde oluyorlardı. Onlar arasındaki bu ekonomik ve sosyal ilişkinin aynı zamanda inanç yönünden de varlığını sürdürdüğünü anlamak çok zor olmasa gerektir. Bu yüzden Ahi Evran'ın Hacı Bektaş Veli ile ilişkisi, her ikisinin de Anadolu'da yerleştikleri bölge, haklarındaki söylenceler aslında bu sıkı ilişkiyi gösteren belgelerdir.

Ahiliğin oluşma ve olgunlaşma biçimi de bizim ısrarla üzerinde durduğumuz Horasan Anadolu eksenindeki düşüncelerin gelişme ve evrimi ile ilgilidir:

“Ahi Evren, ahlak ilkelerine dayalı, sanayi ve sanat işine eğilen örgütün menkabevi önderidir. Kırşehir'de yerleşen Ahi Baba; Horasan, Türkistan ve Harizm'den gelen Türk sanatkarları Ahilik

ökonomische Struktur des Volkes.

„Im zweiten Quartal des 13. Jahrhunderts häuften sich die Widerstände. Die erste und wichtigste dieser Widerstände, ist der sog. Babai-Widerstand. Die Babais waren ein Orden des gemeinen Volkes, der sich gegen die bestehende Rechtsordnung auflehnte, so wie es auch die Yeseviyya und die Qalandariyya machten. Im Jahre 1239 rebellierten sie unter der Leitung von Baba Ishak im Gebiet von Kefersud und Malatya, schlugen mehrmals die seldschukischen Truppen und gewannen die Vorherrschaft über die Region von Malatya, Tokat und Amasya. Am Ende wurde der Widerstand mit Hilfe von devşirme-Einheiten und fränkischen Söldnern niedergeschlagen.“³⁸

Die Aufstände, die daraus resultierten, haben die Kluft zwischen Volk und der Obrigkeit in einem hohen Maße vergrößert. Die Babais, die während der Niederschlagung des Aufstandes als Ungläubige gebrandmarkt wurden, haben ihre Überzeugungen, die heute zu den Grundprinzipien des Anatolischen Alevitentums gehören, nicht nur in den ländlichen Gebieten, sondern auch in den wichtigsten Städten (vor allem Kırşehir, Amasya und Tokat) verteidigen und bewahren können, welche sie bis in die Zeit der Gründung des Osmanischen Reiches tragen konnten.

Eine wichtige Strömung, die in diesem Zusammenhang noch zu behandeln ist, ist die sog. „Ahi-Bewegung“. Es besteht hierbei eine organische Verbindung zwischen der „Ahi-Bewegung“ und dem Anatolischen Alevitentum, was sich nicht nur in der Beziehung zwischen Hacı Bektaş Veli und Ahi Evran widerspiegelt. Auch in den Grundprinzipien weisen beide Strömungen große Gemeinsamkeiten auf. Rituale in Verbindung mit Ali und der Prophetenfamilie haben einen immens wichtigen Platz in den sog. „fütüvvetname“ der Ahis. In einer Ahi-Liturgie wird dies deutlich. Es heißt am Ende der sog. „şed hutbe“ der Ahis:

“Allahümme salli alennebi ve'l vasi ve'l Betül ve's Sibteyn, ve'l Abid, ve'l Bakır ve's Sadık, ve'l Kazım ve'r Rıza ve't Taki ve'l hüccetü'l kaım (?) Muhammed Mehdi cemi enbiya ve evliya ve şüheda ve ulema ve fudala, nukaba ra, rukaba ra, nüceba ra, evtad ra, ebrar ra, abdal ra, gavs ra, kutbü'l aktab ra, eimme-i masumin ra, dem-i fukara-ı ibadullah ra, berk-i şah-ı evliya ra, haknişanan-ı

38

Berktaş (1990), S:114

içerisinde örgütlenmişlerdir. Bizans coğrafyasına İran'dan aldığı batını etkileri taşıyarak gelen İslam Kardeşliğini canlı tutmaya çalışan ve Melamiliğin potasında oluşan fütüvvetin insan malzemesi Türk kandaşlığı olacaktır.”(Hassan,1990: 354)

Anadolu'daki bir başka sivil toplum örgütlenmesi olan hem köy, hem de kırsal alanda canlılığını günümüze kadar sürdüren Yaren örgütlenmesi de Anadolu Aleviliğinin bir başka örgütlenme stili olarak kendisini göstermektedir. Bu konuda Çankırı yöresinde halen devam eden yarende söylenen gülbanklerin, Alevi cemlerinde de varlığını sürdürmesi son derece dikkat çekicidir:

“Bism-i şah Allâh Allâh. Bu gitti ganisi gele. Hak Muhammet Ali berekatın vere. Yiyip yedirenlere pişirip kotaranlara nur-ı iman ve aşk u şevk ola. Gittiği yerler gam ve gussa görmeye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaat bula. Lokman hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine, Allâh eyvallah, hu dost. Bizden evvel yaran yiyen rahmetli ağalarımızın ruhları için, cümle misafirlerimizin geçmişlerinin ruhları için, Allâh rızası için, El-Fatiha.”

Görüldüğü gibi Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinde inanç yapısı doğrudan günümüzde Anadolu Aleviliği olarak adlandıracağımız bir yapılanmaya bağlıydı. Bu yapılanma yine günümüz inanç coğrafyasına baktığımız zaman Irak, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan ve İran'daki din algısından tamamen farklı bir yapılanma olarak kendisini göstermektedir.

Üzerinde durmamız gereken bir başka yapılanma ise Abdalan-ı Rum örgütlenmesidir. Bu örgütlenmenin iki temel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Hoca Ahmed Yesevi'ye kadar giden “Horasan Erenleri” ve onların devamı olarak görülen “Rum Erenleri”dir. Abdalan-ı Rum kendisini doğrudan düşüncelerini yaymaya adanmış kimselerden oluşan, aralarında ciddi bir eğitim ve örgütlenme biçimi bulunan inanç örgütlenmesidir. Bu yapılanmanın varlığını Anadolu'da zaman içinde gücünü yitirerek 16. yüzyıla kadar en az üç yüz yıl sürdürmesi üzerinde titizlikle durulması gereken noktalardan biridir. Abdalan-ı Rum örgütlenmesi ile

ser- i teslim-i rıza ra, matemzedeha-i vak'a-i Hüseyin-i mazlum şehid-i Kerbela ra, selamet-i kasiban ve arakrizan ra ve biraderan-ı ehl-i tarik ve kemerbestha-i ehl-i tahkik ra.”³⁹

Wir begegnen dieser Liturgie in derselben Form auch in den alevitischen cem-Zeremonien und bei den Gebeten der Bektaschis. Ein Gebet, das während der Verleihung der *tennure* (eine besondere Ritualkleidung) an den Gesellen gesprochen wird, lautet:

*Ya ilahi sen mübarek kıl peygamber hakkıçün
Fahr-ı alem sahib-i mihrab u minber
hakkıçün
Dört Muhammed izzetiyçün dört Ali'nin
hürmeti
Hem Husayn iki Hasan Musa-yı Cafer
hakkıçün”*⁴⁰

Die Erwähnung der Namen von Muhammad, Ali, Hasan und Hüseyin in der wichtigsten Stelle des Rituals zeigt auf sehr deutliche Weise diese Gemeinsamkeit.

Wir wollen diesen Punkt mit den Betrachtungen von Köprülü verdeutlichen. Er schreibt:

„Wir sehen große Gemeinsamkeiten im Ritualaufbau und den Grundprinzipien des Bektaschitums, der Kızıbaş-Bewegung, die große Unterschiede zum Bektaschitum aufweist, und der Ahi-Bewegung. Aus diesem Grund ist es nicht verwunderlich, dass die Ahis ab dem 14. Jahrhundert ihre Affiliationskette auf Hacı Bektaş Veli zurückführen.”⁴¹

Wie deutlich zu sehen ist, ist das Anatolische Alevitentum keine Strömung, die bloß in den ländlichen Regionen Anatoliens entstand, sondern auch in den Gründungsjahren des Seldschukischen Reiches und des Osmanischen Reiches in den Städten eine große Verbreitung fand. Eines der deutlichsten Gründe für die natürliche Entwicklung der Beziehung zwischen der Ahi-Bewegung und den Aleviten ist, dass die Waren, die von den auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften erzeugt wurden, in den Städten in erster Linie mit Hilfe der Mitglieder der Gilden, die

39 Çağatay (1974), S.46

40 Gölpınarlı (1950), Bd. 1, S. 52

41 Köprülü (1966), S.184

Kalenderi ve Melami dervişleri arasında bir ilişki kurmak doğru değildir. Anadolu'da Kalenderiliğin bir alt kolu olarak bulunan Cavlakilik ve benzeri gruplarla da Abdallar arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bu konuda Prof. Dr. Osman Turan'ın Köprülü Armağanı'nda yayınladığı "Selçuklu Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak" isimli makalesinde 683 hicri tarihli bir yazmada Cavlakiler ve Kalenderilerle ilgili geniş bilgi verdiği görülmektedir. Yine Osman Turan'ın bahsettiğine göre yazar burada Kalenderi ve Cavlakilere çok sert bir biçimde saldırırken Babailerden hiç söz etmemektedir:

"Hatta o, bu umumi tavsifler dışında, bizzat idrak etmemiş olsa bile, içtimai ve siyasi hüviyeti ve ona mensup dini-etnik zümrelerin kuvvetle yaşamaya dayalıyla tesir ve hikayelerinin içinde yaşamış olduğu muhakkak olan meşhur Babai hareketine dahi hiçbir işaretle bulunmamıştır." (Turan, 1953: 537)

Cavlakilerin ve Kalenderilerin yaptıkları ve özellikle camileri kullanım biçimleri, ortaya çıkışları ile ilgili verilen bilgiler dikkatle okunduğu zaman Abdalan-ı Rum ile bunlar arasında bir ilişkinin bulunmadığı açıktır.

Abdalların bir kısmı sadece tahta kılıç taşımaktadırlar. Bir kısmı ise kılıçlı ve temrenli olarak savaşa katılmaktadırlar. Anadolu'da yaptığımız alan araştırmalarında Güvenç Abdal'ın kılıcı ve zırhını bulduğumuz gibi Eski Çağ-Mengen arasında eskiden önemli bir konaklama yeri olan Baba Hızır'da Baba Hızır'ın temreninin sergilendiğini gördük. Bunun yanında abdalların bir kısmı ise ordunun önünde giderek kendilerine önceden planlanarak gösterilen topraklara yerleşmekte ve orada öğretilerini sürdürmektedirler ki bunlara Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan "Kolonizatör Türk Dervişleri" adını vermektedir. (http://www.dervisan.com/yazi2_kolonizator.html.)

Gerek Selçuklu devletinin gerekse Osmanlı devletinin ilk yıllarında inanç yapısını oluşturan halkla devlet arasındaki bağlantıyı kuranlar bu Abdalan-ı Rum adı verilen kimselerdi. Rum Abdalları savaş sırasında sancaklarıyla sefere katılma özelliklerini Yavuz dönemine kadar sürdürmüş, Kanuni döneminde bu gelenek sürmesine rağmen eski gücünü yavaş yavaş yitirmiştir.

man „*abdal*“ und „*aşık*“ nannte, weiterverarbeitet und vertrieben wurden. Sowohl in den Städten als auch in den ländlichen Gebieten gab es eine gute Zusammenarbeit zwischen den Ahi's und den auf Viehzucht basierenden Gemeinschaften. Dass sich diese Beziehung auch in religiöse Dinge erstreckte, erscheint nicht besonders erstaunlich. Davon zeugen auch die Geschichten über die Beziehung zwischen Ahi Evran und Hacı Bektaş Veli, die in Gebieten, wo diese Gruppen beheimatet waren, im Umlauf waren.

Auch die Entwicklung der Ahi-Bewegung hat mit den Entwicklungen der Vorstellungen in der Tradition von Khorasan und Anatolien zu tun.

„Ahi Evren ist ein legendärer Führer, der in Umfeld des Handwerks und des Kunsthandwerks tätig war. Ahi Baba, der sich in Kırşehir niederließ, konzentrierte sich hierbei auf ethische Prinzipien. Die sich mit Handwerk und Kunsthandwerk beschäftigenden Türken, die aus Khorasan, Türkmenistan und Khwarazm kamen, haben sich innerhalb der Ahi-Bewegung organisiert. Das Ideal der Ritterlichkeit („fütüvvet“) kam in die byzantinischen Gebiete aus Iran kam, wo es sich mit Gedanken im Umfeld der Batiniyya anreicherte. Es versuchte, das Ideal der islamischen Brüderlichkeit hochzuhalten und kam aus dem Schmelztiegel der Melamiyya-Bewegung hervor. So wurde dieses Ideal zu einem Ideal der Türken.“⁴²

Auch die sog. Yaren-Bewegung gehört zu einer anderen Organisationsstil des Anatolischen Alevitentums. Diese Bewegung war sowohl in ländlichen Regionen als auch in der Stadt aktiv. Es ist in diesem Zusammenhang der interessant, dass auch bis heute noch einige liturgische Gebete, die „*yarende*“ genannt werden, in den alevitischen *cem*-Zeremonien in der Region von Çankırı benutzt werden. Wir wollen eins dieser liturgischen Gebete wiedergeben:

“Bism-i şah Allâh Allâh. Bu gitti ganisi gele. Hak Muhammet Ali berekatın vere. Yiyip yedirenlere pişirip kotaranlara nur-ı iman ve aşk u şevk ola. Gittiği yerler gam ve gussa görmeye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaatt bula. Lokman hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine, Allâh eyvallah, hu dost. Bizden evvel yaran yiyan rahmetli ağalarımızın ruhları için, cümle misafirlerimizin geçmişlerinin ruhları için, Allâh rızası için, El-Fatiha.”

42 Hassan (1990), S.354

Abdal ve Abdalan Kavramı ile ilgili olarak Enver Behnan Şapolyo şu bilgileri vermektedir:

Abdalan: Oğuzlar 10. Yüzyılda Müslümanlığı kabul edince tasavvufa dayanan birçok dini tarikatlar kurdular. Bu tarikatlar Sünni ve Alevi diye iki gruba ayrıldı. Yörük Türkmenlerin bir çoğu Alevi idiler. Savaş sıralarında bu Alevi aşiretlerinin gençleri de (abdalan) adı verilen askeri birlikler kurarlardı. Başlarında (baba'ları) harbe karışarlardı. Babaların elinde tahta bir kılıç bulunurdu. Abdalan kale kuşatmalarında askerin manevi kuvvetini artırmak rolünü oynardı. Osmanlılar zamanında bunlara (Abdalan-ı Rum) denilmekte idi. Selçukluların üçüncü bir askeri sınıfı da abdalandı.” (Şapolyo, 1972:228-229)

Şapolyo'nun söyledikleri konuyu bir bütün ve eksiksiz tanımlaması bakımından çok önemlidir. Bu konuda başta Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar olmak üzere birçok kaynak bulunmaktadır. Bunların tamamı da yukarıdaki tanımlamaya uygun açıklamalar getirmektedir.

Aynı konuda İnalçık'ın Aşıkpaşazade'ye atf yaparak verdiği bilgiler de Şapolyo'yu tamamlar niteliktedir:

“Aşıkpaşazade'nin tüm abdalan-ı Rum adı altında tanımladığı babalar, Anadolu'da yayılmış büyük bir grup oluşturmuşlardır. Onlar “kutbiyye” inancında olup her devirde “Kutbu'l-Aktap” sayılan bir kutsal velinin, Orta Asya şamanları gibi cezbe halinde Tanrı ile sürekli ilişki halinde olduğunu ve saltanat işlerinin de onların kontrolünde bulunduğunu iddia ederler. Toplumda özellikle göçer Türkmenlerin haksızlığa uğrayanların hakkını almak için gerekirse devlete karşı isyanında öncülük ederler.” (İnalçık, 23)

Abdalan-ı Rum'un kutsallık açısından kendisini dayandırdığı isimlerden bir başkası da Tacü'l Arifin Ebu'l Vefa Şenbeki'dir. Ebul Vefa özellikle Babai isyanına katılan öğrencilerden dört halifesi ile birlikte tanınmış olmasına rağmen menakıpnameşi Anadolu'nun bir çok yöresinde okunan etkin bir inanç önderi olarak kendisini görünmektedir. İnalçık, bilim dünyasında yalnızca Elvan Çelebi'nin verdiği bilgiye

Eine andere Organisationsform, die noch zu erwähnen ist, ist die Bewegung der sog. „*Abdalan-ı Rum*“. Diese Bewegung hat zwei Grundlagen. Ersten die sog. „*Horasan Erenleri*“, die bis Hoca Ahmet Yesevi zurückreichen, und als deren Nachfolge sich die *Abdalan-ı Rum* betrachten. Die *Abdalan-ı Rum* sind eine religiöse Strömung, die über eine gute Erziehungs- und Organisationsstruktur verfügte. Obwohl diese Bewegung zeitweise ihre Wirkungskraft einbüsste, war sie doch bis ins 16. Jahrhundert sehr präsent in Anatolien. Es wäre jedoch falsch, die *Abdalan-ı Rum* mit den Derwischen der Qalandariyya und der Malamiyya-Bewegung zu assoziieren.

Darüber hinaus gibt es auch keine Verbindung zwischen den *Abdalan-ı Rum* und Gruppen wie den sog. „*Cavlakis*“, einer Untergruppe der Qalandariyya. Bezüglich der Qalandariyya und den „*Cavlakis*“ gibt uns Prof. Dr. Osman Turan in einem Artikel wertvolle Informationen, in dem er eine Schrift aus dem Jahre 683 (nach dem isl. Kalender) veröffentlichte. Der Autor dieser Schrift, wie Osman Turan bemerkt, greift die Qalandariyya und die „*Cavlakis*“ an, während die Babais hierbei nicht erwähnt werden.⁴³ Wenn man sich die Informationen über das Auftreten, die Taten und besonders die Form des Gebrauchs der Moscheen der Qalandariyya und der „*Cavlakis*“ vor Augen führt, bemerkt man sehr leicht, dass es keinerlei Verbindung zwischen ihnen und den *Abdalan-ı Rum* geben kann.

Ein Teil der *Abdalan-ı Rum* war nur mit einem Holzsword bewaffnet. Ein anderer Teil zog mit Schwert, Pfeil und Bogen in die Schlacht. Bei den Feldforschungen, die wir in Anatolien gemacht haben, haben wir das Schwert und den Brustpanzer von Güvenç Abdal zu Gesicht bekommen. Außerdem ist der Pfeil und Bogen von Baba Hızır in der Ortschaft Baba Hızır, die zwischen Alt-Çağa und Mengen liegt und früher ein wichtiger Rastplatz war, ausgestellt. Ein anderer Teil der *Abdalan-ı Rum* gingen dem Heer voran und besiedelten Gebiete, die im Voraus für sie reserviert wurden, und gingen von dort ihrer Lehre nach. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan nennt sie deshalb „türkische Kolonisor-Derwische“.⁴⁴ Es waren diese *Abdalan-ı Rum*, die sowohl in den ersten Jahren des Seldschukischen Reiches als auch in den ersten Jahren des Osmanischen Reiches das Volk und die Obrigkeit

43 Turan (1953), S.537

44 <http://www.dervisan.com/yazi2/kolonizator.html>

dayanarak erken çağlarda bir vefai tarikatından söz etmektedir ki, bu çok tartışmalı ve üzerinde ciddi çalışma yapılması gereken bir konudur. Çünkü Vefai tarikatının kurucusu olması gerekli olan Tacü'l Arifin Ebul' Vefa'nın değişik kütüphanelerde bulunan 11 yazma menakıpnamesinde kendisinden sonra öğretisinin bir tarikat olarak devam ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Öğrencilerinin Amasya ayaklanması sırasında dördünü Baba İlyas'a göndermiş olması ise bütün kaynaklarda bulunmaktadır. O halde Babailerle Vefai şeyhleri ayrımı da üzerinde ciddiyetle tartışılması gereken bir konudur.

Menakıpnameler dikkatle okunduğu zaman görülecektir ki Tacü'l Arifin Ebu'l Vefa ölmeden önce bir tarikat kurmadığı gibi öğrencilerine Ahmedî Rufai'ye bağlanmalarını vasiyet etmiştir. Bu bilgi yazmaların birçoğunda bulunmaktadır. Tasavvuf kolu olarak bir Vefai tarikatı bulunmaktadır. Ancak bu Vefai tarikatının kurulduğu yer Mısır'dır.

Özetle söylemek gerekirse Selçuklular döneminde Bağdat ve Şam etkisi kentlerde gittikçe artmasına rağmen inanç yapısı olarak Horasan üzerinden gelen bir İslam algısının egemen olduğu açıktır. Bu durum Selçuklu saray hayatında ve bilim çevrelerinde de kendisini göstermektedir. Ne var ki Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemlerinden bu yapı gittikçe değişmiştir.

Bu konuda Ümit Hassan da benzer tespitler yapmaktadır:

“Büyük Selçuklular Göçebe hayat tarzı geleneklerini, İslam inancıyla bezeyerek ve İran zeminindeki toplum yapısına uygun bir biçime sokmak için gayret göstermişlerdir. Anadolu Selçuklularının önündeki örnek Bizans ise onların biçimlendirmelerinde büyük bir pay sahibi olmuştur.”(Ü. Hassan, 1990: 352)

E. Osmanlı Devletinin kuruluş Günlerinde

Osmanlı Devletinin kuruluş günlerine geldiğimiz zaman kaynakların hemen tamamının Osmanlı Devletini kuran itici gücün yine Rum

einander näher brachten. Die *Abdalan-ı Rum* hissten in den Schlachten bis in die Zeit von Yavuz ihre Fahnen und zogen in den Kampf mit den Truppen. Obwohl sie dies auch in der Zeit von Kanuni taten, hatten sie zu jener Zeit jedoch ihre Macht eingebüsst.

Enver Behnan Şapolyo gibt bezüglich der *Abdal* und dem Begriff „*Abdal*“ folgende Informationen:

„*Abdalan*: Nachdem die *Oghusen* im 10. Jahrhundert den Islam annahmen, gründeten sie viele Bruderschaften, die sich auf den Sufismus beriefen. Man unterschied diese Bewegungen in alevitische und sunnitische. Ein Großteil der *Yörük-Türkmenen* war alevitisch. Während der Kampfhandlungen gründeten die Jünglinge dieser alevitischen Stämme Kampfeinheiten, die man „*abdalan*“ nannte. An ihrer Spitze gingen die *babas* in die Schlacht. Sie waren mit Holzschertern bewaffnet. Die *abdalan* hatten während der Belagerung von Festungen die Funktion, die Moral der Soldaten zu stärken. Während der Zeit der Osmanen nannte man sie *Abdalan-ı Rum*. Die *abdalan* waren auch eine dritte Soldatenklasse der *Seldschuken*.“⁴⁵

Şapolyo's Bemerkungen sind in der Hinsicht, dass sie das Thema vervollständigen, von großer Wichtigkeit. Zu diesem Thema gibt es zahlreiche Quellen – an erster Stelle das Werk „*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*“. Auch die Informationen, die İnalçık Aşıkpaşazade zuschreibt, ergänzen und vervollständigen die Bemerkungen Şapolyos:

„Die *babas*, die *Aşıkpaşazade* unter der Bezeichnung *abdalan-ı Rum* zusammenfasst, bilden eine große Gruppe, die in Anatolien verbreitet war. Sie gehörten zu dem Glauben der „*kutbüyye*“ und glaubten, dass in jedem Zeitalter ein sog. „*Kutbu'l-Aktap*“ existiere, der – wie bei den Schamanen Mittelasiens – im Zustand der Verzückung ununterbrochen im Kontakt mit Gott stand. Auch die (weltliche) Herrschaft soll dieser in seinen Händen gehabt haben. Wenn das Volk, besonders die *Türkmenen*, seiner Rechte beraubt werden würde, so würden sogar das Volk bei einem Aufstand gegen die Obrigkeit anführen.“⁴⁶

45 Şapolyo (1972),S.228-229

46 İnalçık, S.23

erenleri ve Rum abdalları olduğunu göstermektedir. Fetihler ve Osmanlı devletinin yayılma çağında Abdalan-ı Rum veya Rum erenlerinin en az askeri güçler kadar etkili oldukları açıktır. Bunlara da göz attığımızda görülecektir ki Osmanlı Devletinin en azından II. Beyazıt'a kadar geçen günlerinde Anadolu Aleviliğinin kutsal saydığı değerlerin devlet üzerinde de ciddi etkisi olduğunu görüyoruz. Ne var ki, Osman Bey zamanında bu etki çok açık etkin ve devlet yönetimi ile iç içe iken daha sonraları gücünü gittikçe yitirmiştir.

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarındaki inanç yapısı ve bu inanç yapısının değişimi için birbirinden yararlanmış olmalarına rağmen farklı yazarların bakış açılarına bir göz atalım. Bu konuda hiç kuşkusuz önemli isimlerden biri verdiği bilgilerin önemli bir kısmı aşılış olmasına rağmen Hammer'dir:

„Bir gün Orhan beraberinde birkaç kişi olduğu halde Amasya dolaylarında Suluca Kenaryun (Karahöyük) köyünde oturmakta olan Hacı Bektaş'ın yanına giderek yeni asker için dua etmesini ve bir sancak ile bir de ad vermesini istedi. Şeyh abasının kolumu askerlerden birini başına öyle bir surette koydu ki, kolun ucu askerin sırtına kadar sarktı; sonra ilhamlı bir sesle şu kerametli sözleri söyledi:” Bu kurduğunuz askere Yeniçeri denilecektir: yüzü ak ve parlak, bazusu zorlu, kılıcı keskin, oku tiz, dokunaklı olacaktır. Bütün savaşlarda üstün gelecek ve her zaman zaferle dönecektir.” Bu duayı hatırlatmak üzere de, Yeniçerilerin beyaz keçe külahının arkasına, şeyhin abasındaki kolun bir anmalığı, armağanı olarak bir kumaş parçası eklendi: ve Yeniçeri külahı- eskiden konulan püskül yerine- ağaç kaşık ile süslendi.” (Hammer,c.1: 136)

Hemen hemen herkesin bildiği ama günümüzde bir türlü birleştirerek önemini kavrayamadığı gerçeklerden biri de bir ordu devlet olan Osmanlı devletinin örnek bir birlik olarak oluşturduğu Yeniçeri Ocağı'nın Anadolu Aleviliğinin temel ismi tarafından kurulduğuna inanılması hiç kuşkusuz üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Burada Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ile Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı yıllar arasında uyum olup olmaması önemli değildir. Önemli olan bunun bir

Eine andere Bezeichnung, die sich die *Abdalan-ı Rum* im Hinblick auf ihre Heiligkeit zulegte, war „*Tacü'l Arifin Ebu'l Vefa Şenbeki*“. Ebul Vefa ist besonders im Zusammenhang mit den vier „*khalifen*“ [hier: Anführer] des Babai-Aufstandes bekannt. Seine *menakıpname* wird in vielen Regionen Anatoliens gelesen und ist ein aktiver Glaubenführer gewesen. İncılık beruft sich auf die Informationen von Elvan Çelebi und behauptet, dass in frühester Zeit eine *vefai*-Bruderschaft existiert haben soll. Dies kann jedoch diskutiert werden, weshalb eine umfassende Untersuchung zu diesem Thema von Nöten wäre. Denn in der *menakıpname* von Tacü'l Arifin Ebul' Vefa, der Gründer dieser *vefai*-Bruderschaft sein soll, gibt es keine Informationen darüber, dass seine Lehre nach ihm in Form einer Bruderschaft weitergetragen wurde. Wenn man die *menakıpnames* genau liest, wird man sehen, dass Tacü'l Arifin Ebu'l Vefa vor seinem Tod keine Bruderschaft gegründet hat und seinen Jüngern ans Herz legte, sich Ahmad Rifa'i anzuschließen. Dies finden man in zahlreichen Schriften bestätigt. Es gibt zwar eine *vefai*-Bruderschaft, jedoch wurde diese in Ägypten gegründet.

Obwohl in der Zeit der Seldschuken sich der Einfluss der Glaubensvorstellungen, die von Damaskus und Bagdad einströmten, vergrößerte, war die Auffassung des Islams, die von Khorasan geprägt war, immer noch vorherrschend. Dies wirkte sich auch auf das Hofleben der Seldschuken und die Gelehrten in jener Zeit aus. Die Glaubensstruktur veränderte sich jedoch in den letzten Jahren des Seldschukischen Reiches. In diesem Zusammenhang macht Ümit Hassan folgende Feststellungen:

„Die großen Seldschuken versuchten eine der gesellschaftlichen Struktur der iranischen Gebiete passende Lebensweise zu finden, in dem sie ihre nomadische Lebensweise dem Islam anpassten. Auch Byzanz spielte, als Vorbild, in diesen Umstrukturierungsbemühungen eine große Rolle.“⁴⁷

e). Die Anfänge der Gründung des Osmanischen Reiches

Alle Quellen sprechen darüber, dass es wiederum die *Rum erenler* bzw. die *Abdalan-i Rum* waren, 47 Ü. Hassan (1990), S.352

inanç olarak Osmanlı devlet geleneğine yerleşmesi, benimsenmesidir. Bu konuda Hammer'den aynen alarak kullanmış olsa da ünlü Fransız edebiyatçısı La Martin de aynı yorumu yapmaktadır:

“Ulu dervişlerden Hacı Bektaş adlı birisi, Amasya'dan pek uzakta olmayan Suluca (Sulucakarahöyük) kasabasında yaşıyordu. Orhan Bey yeni askerlerini bizzat alarak dervişin yanına götürdü ve ondan dinin bu yeni çocuklarına sancak, ad ve hayır vermesini rica etti. Kurulan yeni teşkilatın imansızları hatalarından koparacağını ve Muhammed'in Tanrısına bir milyon yeni mümin kazandıracağını anlayınca, yerinden doğruldu, yeni milisin genç askerlerinden birisine yaklaşarak, onun şahsında bütün birliği takdis etmek üzere, elini genç askerın başına koydu. Bu sırada, dervişin kaftanının yeni, omzunun üzerinden kayarak askerın ensesi üzerine düştü.

Derviş Orhan Bey'e dönerek, “Bugün kurulan bu milisin yüzü gün gibi ak, kolu ağır, kılıcı keskin, oku delici olacaktır. Giderken muzaffer, dönüşünde galip olacaktır. Haydi yolunuz açık olsun.” dedi. (Lamartin, 79,80)

Lamartin kitabının 89'uncu sayfasında Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında din hayatı üzerine Hammer'den aldığı bilgileri tekrarlar. Hammer ise Osmanlı Tarihinin birinci cildinde bu konuda şu bilgileri verir:

“Derviş Turud ile Kumral Abdal için tekke yaptıran babasına uyararak Orhan da günahahtan sakınan Geyikli Baba'ya uygun bir zaviye kurdu. Uludağ'ın eteğinde olduğu gibi yüksekçe tepelerinde de “baba”, “derviş” ve “abdalların” tekke ve mezarları vardır.

Uludağ'ın oldukça yüksek bir yerinde ve Gökpınar denilen yerde Doglu Baba'nın türbesi görüldüğü gibi şehir kapılarında Alişir Irmağı üzerinde de Derviş Abdal Murad'ın zaviyesi bulunmaktadır. Yine böylece kaplıcalar yakınında da Abdal Musa'nın tekkesi ve zaviyesi ile karşılaşılır.

Burada adları geçenlerden iki baba (Geyikli ve Doglu) Bursa seferinde, iki abdal, diğer bir

die den Prozess der Reichsgründung durch die Osmanen vorantrieben. Es ist deutlich zu sehen, dass die *Abdalan-ı Rum* bzw. *Rum erenler* bei den Eroberungen und in der Ausbreitungsperiode des Osmanischen Reiches eine große Rolle spielten. Dies im Auge behaltend werden wir sehen, dass die dem Anatolischen Alevitentum heiligen Werte einen großen Einfluss auf das Osmanische Reich, mindestens bis Beyazıt II., ausgeübt haben. Dieser Einfluss war in der Zeit von Osman Bey sehr deutlich zu spüren, jedoch ließ er im Laufe der Zeit ab. Wir wollen im Folgenden die verschiedenen Meinungen einiger Autoren über die Glaubenstruktur des Osmanischen Reiches betrachten. Einer der wichtigsten Namen in diesem Zusammenhang ist zweifellos Hammer, der folgendes schreibt:

„[Neuübersetzung aus dem Türkischen] Eines Tages kam Orhan mit einigen Begleitern zu Hacı Bektaş, der in der Umgebung von Amasya in dem Dorf Suluca Kenaryun (Karahöyük) weilte. Er fragte ihn, ob er in seinem Namen für neue Soldaten beten könne und bat darum, dass er ihm einen Banner und einen Namen geben könne. Der Şaikh [Hacı Bektaş] stülpte dem Arm seines Gewandes über den Kopf eines der Soldaten, sodass die Ärmelspitze den Rücken des Soldaten berührte. Dann sprach er mit ehrfurchtgebietender Stimme folgende wundersame Worte: `Diese neue Truppe, die ihr gründen werden, sollt ihr Yeniçeri nennen: ihr Gesicht wird rein und erleuchtet sein; ihr Hals wird stark sein [?], ihr Schwert wird scharf sein, ihr Pfeil wird spitz sein. (...). Sie wird in allen Schlachten die Überhand haben und stets den Sieg davontragen.` Zur Erinnerung an dieses Gebet wird an die Hinterseite der weißen Kopfbedeckung der Janitscharen ein Stoffstück befestigt, das an die Hand des Shaikh erinnern soll. Die Kopfbedeckung der Janitscharen wird mit einem hölzernen Löffel - mit einer Quaste in früheren Zeiten - geschmückt.”⁴⁸

An dieser Stelle sei noch mal daran erinnert, dass die Janitscharen – als wichtigste Truppen des Osmanischen Reiches - Hacı Bektaş als ihren Patron betrachteten. Es ist in diesem Zusammenhang nicht von Belang, dass die Gründung des Janitscharen-Ordens und Zeit, in der Hacı Bektaş lebte, sich nicht decken. Wichtig ist nur, dass dies einen festen Platz in der Tradition des Osmanischen Reiches gewonnen

48 Hammer, Bd. 1, S.136

deyimle iki sofı derviş (Abdal Murad ve Abdal Musa) ile birlikte Orhan'ın ordusuna katılmışlar ve gerek duaları ve gerekse kendilerine yakıştırılan kerametleri ile başarılı sonucun alınmasına yardım etmişlerdir. Söylentiye göre: Geyikli Baba bir ceylana binerek elinde de altmış okkalık bir kılıç olduğu halde, kuşatma ordusunun önünde savaşmış, Abdal Murad'ın dört arşın uzunluğundaki ahşap kılıcından başka bir silah olmadığı halde hayrete değer yiğitlikler gösterdiği de söylenir. Abdal Musa da pamuk ile ateş toplamış derler.

Geyikli baba hakkında başka söylentiler de vardır. Bunlardan biri şu şekilde özetlenebilir: Bu zat, daima tasavvufi vecd içinde yaşar ve Uludağ'da ormanlar ortasında geyiklerle birlikte günlerini geçirirmiş. Orhan çağırmadıkça da oradan inmezmiş. Bir gün bir geyiğe binmiş ve omuzunda bir çınar dalı olduğu halde sultanın sarayına gelir. Devletin bahtlılığına bir, belirti olmak üzere de fidanı bahçeye diki verir. Osmanlı Devletinin bu ağaç gibi kök salarak dallarını uzaklara ulaştıracağını ve göklere kadar yükseleceğini söyler." (Hammer, say:18-19)

Günümüzde Abdalan-ı Rum önderlerinin anısını yaşatanların Anadolu Aleviliğine gönül veren kimselerin olması ve Sünni geleneğin duyarsız kalması, ancak kendisini Osmanlı hayranı olarak göstermesi son derece dikkat çekici bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta kendisini bu konuda bütün toplumdaki daha Osmanlı hayranı gören devlet adamlarının Osmanlı devletinin kuruluş ruhunu oluşturan bu insanların türbelerini yıktırmaları da ibret verici bir durumdur.

Hammer'in görüşlerine ek olarak Lamartin'in Geyikli Baba ile ilgili söyledikleri de dikkat çekicidir:

"Derviş tekkeleri yavaş yavaş Uludağ eteklerini kaplıyordu; bunlar arasında ormanların loşluğunu sevdiği için Geyikli Baba diye anılan bir derviş çok meşhur olmuştu. En mütevazi çiftçi ve çoban aileleri büyük itibar ve iltifat görüyor ve teşvik ediliyordu. Toprak çanaklarda süt mamüllerini sertleştirmeyi başaran yaşlı bir çoban, bugün bile ayakta duran türbesiyle abideleştirilmiştir. (89-90)

Burada Lamartin'in söylemek istediği şey

hat. Auch der berühmte französische Schriftsteller La Martin macht dieselben Bemerkungen wie Hammer.⁴⁹ Hammer schreibt in dem ersten Band seines Werkes „Die Geschichte des Osmanischen Reiches“ folgendes über die Gründungszeit des Osmanischen Reiches:

„[Neuübersetzung aus dem Türkischen] Auch Orhan, der es seinem Vater gleichtat, der für Derviş Turud und Kumral Abdal erbauen ließ, ließ eine angemessene tekke für den frommen Geyikli Baba erbauen. Auch in den Hochlagen der Abhänge des Uludağ gibt es tekkes und Gräber von babs, derwischen und abdals. Man kann in einer höheren Lage des Uludağ und an einem Ort namens Gökpınar das Mausoleum von Doglu Baba entdecken. So kann man auch (...) am Alişir-Fluß die zaviya von Derviş Abdal Murad vorfinden. Außerdem kann man in der Nähe der Bäder der tekke und zaviye von Abdal Musa begegnen. Die beiden genannten babas (Geyikli und Doglu) nahmen mit zwei abdals, bzw. zwei sofı-Derwischen, (Abdal Murad und Abdal Musa) an der Schlacht Orhans in Bursa teil. Sie unterstützten ihn sowohl durch ihre Bittgebete als auch mit ihren Wundertaten, die ihnen zugeeignet werden, und halfen ihm, den Sieg davonzutragen. Der Überlieferung zufolge ritt Geyikli Baba auf einem Hirsch den Belagerern voran, obwohl er zentnerschweres Schwert in der Hand hielt. Man berichtet, dass Abdal Murad, obwohl er nur mit einem hölzernen Schwert bewaffnet war, erstaunliche Heldentaten vollbrachte. [Darüber hinaus] berichtet man, dass Abdal Musa glühende Kohlen in Watte wickeln konnte. Es sind auch andere Legenden über Geyikli Baba überliefert. Eine dieser Legenden kann folgendermaßen zusammengefasst werden: Dieser Mann war in einem andauernden Zustand der Ekstase und lebte in den Wäldern des Uludağ unter den Hirschen. Er verließ diesen Ort nicht, es sei denn, dass Orhan nach ihm verlangte. Eines Tages ritt er auf einem Hirsch, mit einem Platanenast auf seiner Schulter, zum Palast des Sultans, wo er den Ast in den Garten pflanzte, was ein Hinweis auf das Wohl des Reiches war. Er sagte daraufhin, dass das Osmanische Reich wie die Zweige dieses Baumes in die Ferne strecken und bis in den Himmel reichen wird." ⁵⁰

49 Lamartin, S.79,80

50 Hammer, Nr. 18-19

Geyikli Baba'nın aynı zamanda kımız yaptığıdır. Öyle anlaşılıyor ki kuruluş dönemi Osmanlısının inanç yapısı ve düşünce dünyası daha sonraki dönemlerdeki inanç yapısı ve düşünce dünyasından daha farklıydı. Halkın içinde yaşayan onlarla hareket eden, onlarla birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelen inanç önderlerinin geliştirdiği hoş görüye dayalı bir inanç yapısı vardı.

Bu görüşlerimizi Müneccimbaşı'nın, Osman Gazi dönemindeki meşayih ve ulemayı sıralayışı sırasında verdiği bilgilerle pekiştirebiliriz:

“Şeyh Edebalı-i Karamani, Tursun Fakih, Muhlis Paşa oğlu Aşık Paşa, oğlu Elvan Çelebi, Ahi Hasan, Baba İlyas Acem diyarından olup Amasya'da otururdu. Müridlerine “babailer” denilir.

Ahi Evren Sultan, Geyikli Baba ve Kumral Abdal bu devir meşayihleridir. (Müneccimbaşı Ahmed Dede, 79-81)

Selçuklu döneminde dinden çıktığı mürted olduğu hatta dönme bir Rum'un peşinden gittikleri iddia edilenlerin oluşturduğu Babailik yeni devletin inanç yapısını oluşturmaktadır. Bu şunu göstermektedir ki Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde saray tarihçileri sarayın yaptığı her hareketi meşrulaştırmak için dini siyasete alet etmekten çekinmemişlerdir. Babai isyanının gerçek boyutları ve nitelikleri konusunda bugün bile kafa karışıklığı olan çok sayıda bilim adamı vardır. Ancak unutulmamalıdır ki halkına ve aklına dayanmayan bir devletin uzun süre yaşaması mümkün değildir. Selçuklu devletinin yıkılmasındaki en önemli sebeplerden biri budur. Osmanlı'nın aşiretten bir devlet haline dönüşmesinin en önemli etkenlerinden biri de yine halkına ve aklına dayanma politikalarıdır.

Müneccimbaşı tarihini yayına hazırlayan değerli araştırmacı İsmail Erünsal kitaba Lamii'nin Nefahatü'l Üns tercümesinden Geyikli baba ile ilgili şu bilgiyi aktarır:

“Geyikli Baba Bursa kurbunda Keşiş Dağı eteğinde yatur. Sultan Orhan hazretleri anun üzerinde türbe ve zaviye ve cami bina ettirmiştir. Dağda geyiklerle müisahabet edermiş, Turgut Alp ki Osman

Es ist ein interessantes Paradox, dass das Andenken der *Abdalan-ı Rum* nur von denjenigen, die sich dem Anatolischen Alevitentum nahe fühlen, gepflegt wird, und dass die sunnitische Tradition sich dieser Tradition verschließt und stattdessen in der Erinnerung an das Osmanische Reich schwelgt. Dazu kommt noch, dass die Politiker, die sich als noch eifrigere Verehrer als die Bevölkerung sehen, die Mausoleen der *Abdalan-ı Rum*, die den Geist des Osmanischen Reiches darstellen, abreißen lassen. Auch die Hammer ergänzenden Gedanken Lamartins über Geyikli Baba sind interessant.

„[Neuübersetzung aus dem Türkischen] *Die tekkes der Derwische fand man fast überall an den Ausläufern des Uludağ. Ein Derwisch mit dem Namen Geyikli Baba, der die Stille der Wälder liebte, wurde sehr berühmt. Er hatte ein gutes Verhältnis zu den bescheidenen Bauern und Hirten [der Umgebung] und wurde von ihnen bestärkt und unterstützt. Ein alter Hirte, der es wusste, Milchprodukte in einem Tonkrug zu verhärten (?), bewohnt heute noch seine türbe (?). (..)*⁵¹

Was Lamartin hier sagen möchte, ist dass Geyikli Baba auch *kımız* [ein alkoholisches Getränk] machte. Daraus kann man erkennen, dass sich die Glaubensstruktur und die Glaubenswelt der Osmanen in ihrer Gründungszeit im Gegensatz veränderten. Das Osmanische Reich hatte eine Glaubenstruktur, die auf der Toleranz der religiösen Führer gründete, die unter den Menschen lebten und mit ihnen von Khorasan nach Anatolien kamen. Wir können unseren Gedanken mit den Informationen untermauern, die uns Müneccimbaşı im Zuge seiner Aufzählung der Shaikhs und Rechtgelehrten gibt:

„Şeyh Edebalı-i Karamani, Tursun Fakih, Aşık Paşa (der Sohn des Muhlis Paşa,) und sein Sohn Elvan Çelebi, Ahi Hasan und Baba İlyas kamen, nachdem sie im iranischen Gebiet waren, nach Amasya. Ihre Jünger nennt man 'babai'. Ahi Evren Sultan, Geyikli Baba und Kumral Abdal sind Shaikhs jener Zeit.⁵²

Während der Zeit der Seldschuken stellte die *Babai-Bewegung*, der man vorwarf, dass sie ketzerisch und abtrünnig sei und einem Griechen folgen würde, die offizielle Glaubensstruktur des Reiches dar. Dies zeigt, dass in der Endphase des Seldschukischen Reiches,

51 Lamartin, S. 89-90

52 Müneccimbaşı Ahmed Dede, 79-81

padişahın –Aleyhirrahme- meşhur beylerindendir ve meşhur dağın ardında Turgud ili dedikleri il ona mensuptur, Sultan Orhan zamanında pir olup feragat edüp ona iradet getirmişti ve mürid olmuştu. Binnefsihi hizmetin ider idi. Sultan Orhan hazretleri dahi Geyikli Baba hizmetlerine muhabbet etmiş idi. Hatta derler ki, İnegöl'ü cemi kurra ve nevahisiyle baba hizmetlerine bağışladı, kabul etmedi.”mülk ve mal padişahlara gerekdür. Dervişlerin ona ihtiyacı yoktur ve onun ehli değildir.” deyip özr eylemiş. Ahirü'l-emr padişah ziyade ibram edicek padişahın nefsinin riayet edip “Şol karşı tepecikten birisi dervişlerin odunluğu olsun” demiş. Baba hazretlerine kimin müritlerindeniniz diye sormuşlar. Buyurmuşlar ki Baba İlyas müridlerindiniz ve Seyyid Ebu'l Vefa tarikindeyiz.” (Sh. 690-91 İstanbul 1270)

Burada da görüldüğü gibi Orhan Gazi'nin saygı duyduğu kişi Baba İlyas Müridi ve Seyyid Ebu'l Vefa yolundan gitmektedir. Günümüzde bazı bilim adamları aydınların Babai ayaklanması ile ilgili olarak İbn-i Bibi ve benzeri yazarları eleştirmeden ayaklanmayı sert bir biçimde mürted, din dışı veya heterodoks kişilerin ayaklanması olarak almaları, Osmanlı tarihini tam olarak anlamamızda ciddi güçlükler çıkarmaktadır.

Bu bilgilerden çok açık olarak şu anlaşılmaktadır: Selçuklu devleti ile çatışma halinde bulunan kendilerine Babailer denilen grup içinde yer alan Rum Abdalları, Osman Gazi ve Osmanlı beyliğini desteklemiş, onlarla birlikte savaflara katılmış, kuruluş yıllarında Anadolu insanının Osmanlı Beyliğine en azından sempati duymasını ve onları desteklemesini sağlamıştır. Bu Hacı Bektaş Veli'nin Vilayetnamesi'nde Osman Gazi ile ilgili verilen bilgilerle örtüşmektedir. Böyle bir görüşme olmamış olsa bile Hacı Bektaş Veli'ye gönül verenlerin böyle düşünmesi önemlidir. Burada Baba İlyas, Amasya ve Horasan ilişkisi Osmanlı tarihçileri tarafından hiç kuşkusuzca belirtildiği gibi Ebu'l Vefa ile ilgili verilen bilgiler de birbiri ile örtüşmektedir. Aşık Paşa ve onun sülalesinin Baba İlyas soyundan gelmesi de bunu göstermektedir.

Osmanlı Devletinin kuruluş yılları ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmı Aşık paşa ve Neşri tarihinden alınarak tekrar edilmekte ve

die Hofhistoriker nicht davor scheuten, jegliche Handlungen auf ein religiöses Fundament zu setzen, um sie dadurch zu rechtfertigen. Es gibt auch heute noch zahlreiche Gelehrte, die sich nicht über die wahren Ausmaße und Absichten des Babai-Aufstandes im Klaren sind. Eins darf man jedoch nicht vergessen, nämlich, dass ein Land, das sein Volk und die Vernunft nicht als Grundlage hat, niemals lange bestehen wird. Dies ist der wichtigste Grund für den Niedergang des Seldschukischen Reiches. Die Ursache dafür, dass die Osmanen sich von einem Stamm zu einem Reich entwickelten, liegt gerade darin, dass sie eine Politik betrieben, deren Grundlage das Volk und die Vernunft war. İsmail Erünsal führt in seinem Buch die Übersetzung des Abschnittes über Geyikli Baba aus Lamiis Nefahatü'l Üns an:

„Geyikli Baba ist an einem Hang des Keşiş Berges in der Nähe von Bursa begraben. Sultan Orhan ließ dort für ihn eine türbe und zaviye und eine Moschee errichten. Man sagt, dass er in den Bergen mit Hirschen Umgang pflegte. Turgut Alp, der ein berühmter Fürst der Osmanen (...) ist (...), wurde zu einem Jünger Geyikli Babas und diente ihm mit ganzem Herzen. Auch Sultan Orhan besuchte Geyikli Baba. Man sagt außerdem, dass er sein Gefolge (?) aus Inegöl Geyikli Baba zu Diensten stellen wollte, diese es jedoch ablehnte und sagte, dass nur die Fürsten Waren und Güter brauchen und Derwische dieser Dinge nicht bedürfen und nicht an diesen Dingen hängen. (...) Daraufhin sprach der Herrscher(?): 'Einer dieser Hügel auf der anderen Seite soll den Derwischen als Holzvorrat dienen.' Der baba fragte ihn, wessen Schüler er sei. Er sagte, dass er der Jünger von Baba Ilyas sei und dem Weg Seyyid Ebu'l Vefas folgen würde.”⁵³

Wie man auch hier bemerkt, ist derjenige, vor dem Orhan Gazi Respekt hat, ein Jünger von Baba İlyas, der den Weg Seyyid Ebu'l Vefas folgt. Für ein vollkommenes Verständnis des Osmanischen Reiches stellt es große Schwierigkeiten dar, wenn einige zeitgenössische Gelehrte den Babai-Aufstand als einen Aufstand von abtrünnigen, ketzerischen oder heterodoxen Leuten verstehen, ohne hierbei Autoren wie Ibn-i Bibi einer Untersuchung zu unterziehen. Man kann aus diesen Informationen (?) folgendes deutlich entnehmen: Die *Abdalan-i Rum*, die einer Gruppe angehörten, die sich selbst *Babais* nannte, waren im 53 Sh. 690-91, İstanbul 1270

bütün kaynaklar buna atıf yapmaktadır. Aynı konuda çağdaş yabancı bilim adamları da benzer yorumları yapmaktadırlar. Bu konuda Rudi Paul Lindner Osmanlı Devletinin kuruluşu sırasındaki inanç yapısı ile daha sonraki dönüşümü ele alır. Osmanlı devletinin ilk yıllarında hakimlik görevi yapacak kimse bulunmadığı için Bizans'tan hakim getirildiğini söyler:

“En azından 1340 yılına kadar Hıristiyanlar Osmanlı Bitinyası'nda kadı olarak görev yapabiliyorlardı.” (Lindner, 2006: 23)

Yazar ilk Osmanlı bürokrasisinin oluşması sırasında Konya Bağdat ve Şam'dan gelen Ortodoks İslam anlayışına mensup kimselerin üst düzey yetkiler almaya başlamasıyla bir dönüşümün başladığını da anlatır:

“Arap kronikçi İbni Hacer el- Askalani'nin (ölümü 1449) söz arasındaki bir gözlemine baktığımızda, Osmanlı ülkesine Müslüman ulemanın Orhan Bey zamanında toplandığına ilişkin sözlerinin, yanıtımız için bir ip ucu oluşturduğunu görürüz.” (Lindner, 2006:27)

Yazar yeni gelen anlayışla daha önceki halk dini anlayışı arasındaki farkı gösterirken şu çarpıcı vurguyu yapmaktadır:

“Popüler halk dini uygulamalarının rolü uyum sağlamaya yöneliktir, uyumsuzluğa değil ve bu tarz, münferit sofulara değil, geniş kitlelere daha çekici gelecektir. Eğer Osmanlılara din yoluna baş koymuş askerler olarak bakıyorsak, onlar aşağıdaki paragrafın gösterdiği olaylarla, İslam'dan çok Şamanizm'in savaşçıları olarak görülebilirler.” (Lindner, 2006:26-27)

Yazar bu yorumu N.M. Vaporis'in baskıda olan “Stimulus and Jusktufacition in Early Ottoman History isimli makalesine dayandırmaktadır. Ancak unutulmuş bir başka gerçek de şudur. Halk dini olarak gösterilen uyum sağlayıcı özellikleri öne çıkarılan anlayış, insanın iç dünyasını düzenlemeye ve olgun insanı bulmaya yönelik bir eğitimi ön görmektedir. Öncelikle Tanrı sevgisini ve bağlılığını belirleyici ön koşul olarak görmektedir. Oysa Konya, Bağdat ve

Zwist mit dem Seldschukischen Reich, unterstützten die Fürstentümer Osman Gazis und der Osmanen und zogen gemeinsam mit ihnen in die Schlacht. Dadurch stellten sie sicher, dass das Volk Anatoliens den osmanischen Fürstentümern mindestens wohlgesonnen war und sie unterstützte. Dies deckt sich auch mit den Informationen über Osman Gazi in der *Velayetname* von Hacı Bektaş Veli. Auch sich Hacı Bektaş Veli und Osman Gazi in Wirklichkeit nicht getroffen hatten, ist es jedoch wichtig, dass die Anhänger Hacı Bektaş Velis diese Begegnung für wichtig hielten. Auch die hier von den Geschichtsschreibern der Osmanen beschriebene Beziehung zwischen Baba İlyas, Amasya und Khorasan, deckt sich mit den Informationen über Ebu'l Vefa. Dass Aşık Paşa und seine Nachkommenschaft von Baba İlyas abstammen, verdeutlicht dies noch einmal.

Ein wichtiger Teil der Informationen über die Gründungsjahre des Osmanischen Reiches sind den Geschichtswerken von Aşık paşa und Neşri, auf die man sich immer wieder bezieht, entnommen. Dies gilt auch für ausländische Gelehrte. Rudi Paul Lindner behandelt die Glaubensstruktur während der Gründungszeit des Osmanischen Reiches und deren spätere Entwicklung. Er schreibt, dass man in den Anfangsjahren des Osmanischen Reiches Richter aus Byzanz rief, da es niemanden gab, der das Richteramt ausüben konnte: „Die Christen waren bis mindestens zum Jahre 1340 im osmanischen Bythinien als Richter tätig.“⁵⁴

Der Autor beschreibt, dass während der Formierung des ersten Regierungsapparates der Osmanen mit der Anstellung von Beamten zur Besetzung höhere Ämter, die aus Konya, Bagdad und Damaskus kamen und einer orthodoxen Islamauslegung angehörten, eine Veränderung einsetzte.

*„Der arabische Geschichtsschreibers Ibni Hacer el- Askalani (gest.1449) schreibt, dass sich in der Zeit Orhan Beys die muslimischen Rechtgelehrten im Osmanischen Reich versammelten. (...)“*⁵⁵

Bei der Beschreibung des Unterschiedes zwischen dem bisherigen Glaubensverständnis des Volkes und dem neuen Glaubensverständnis, betont der Autor auf aufdringliche Weise folgendes:

54 Lindner (2006), S.23

55 Ebd., S.27

Şam'dan gelen anlayış biçimci ve kuralcı bir yapıya sahip ve geliştirdiği bir kuralla sadece "Hüküm zahire göre verilir" mantığı ile olayları değerlendirmektedir. Bu iki anlayış arasındaki bakış açısı farkı zaman içinde biçimci anlayışın sistemin tümüne egemen olmasına, Tanrı sevgisini ve insanın olgunlaşmasını (kamil insan arayışını) her şeyin önüne koyan anlayışı tasfiye etmesine sebep olmuştur. Zaman içinde aşiretten devlete giden Osmanlı ruhunun yüksek coşkusunun yok olması süreci böylece başlamıştır.

Lindner'in değerlendirmelerine bir bütün olarak bakarsak:

"İlk günlerde İslam'ın temsilcisi olarak en çok göze çarpan grup Müslüman dervişlerken, hemen sonra doğudan Osmanlı'ya hizmet etmek için gelen ve iyi de hizmet görecektir olan daha ortodoks simalar belirirdi" (Say:28) yorumunu yapar.

Konya, Bağdat ve Şam'dan gelerek Osmanlı zaferlerinin başarısının üzerine konan bu ortodoks bürokrat Yavuz Sultan Selim dönemine kadar kademe kademe egemenliğini kurarak Emevi ve Abbasi ruhunu yok ettiği ve ilkel bir biçimciliğe mahkum ettiği gibi Osmanlı bürokrasi ve devlet yönetimini de ilkel bir biçimciliğe mahkum ederek Bizans ve Bağdat devlet siyasetinin, temiz ve saf düşüncelerin önüne çıkmasına sebep oldu.

Halkın içinde halkla beraber, açık ve yalın bir söyleyişle hayatı ve inancı kuşatan Anadolu Aleviliğinin bu ana omurgasının çok iyi anlaşılması, kavram kargaşasının oluşturduğu düşünce bulanıklığı içinde güzelliklere ulaşılmasını engellemektedir. Oysa Anadolu Aleviliğinin gelişimi çok açık, sade ve yalın bir biçimde kaynaklarda varlığını sürdürmektedir. Bilimin ve aklın verimlerine dayanılarak yapılacak bir değerlendirme ile spekülasyon bilgilerden uzaklaşma, Horasan üzerinden Anadolu'ya getirdiğimiz saf, sade ve kucaklayıcı din anlayışının yeniden anlaşılmasını sağlayacaktır. Böylece başka coğrafyalardan gelen ve kendini mutlak ve tek olarak niteleyen İslam algısının toplumda yaratacağı sakıncaları en aza indirerek uzlaşmacı ve barışçı bir yapıyı Anadolu'da yeniden egemen kılacaktır.

„Die populären religiösen Gebote des Volksglaubens diene zur Schaffung von Harmonie. Aus diesem Grund fühlten sich eher für die breiten Massen hiervon angezogen, nicht für abtrünnige religiöse Eiferer. Wenn wir die Osmanen als Krieger betrachten, die sich der Religion verschrieben hatten, so ist es viel besser, sie als Krieger des Schamanismus und nicht des Islams zu verstehen, wenn wir uns die unten beschriebenen Ereignisse vor Augen führen.“⁵⁶

Der Autor weist bei seiner Bemerkung auf seinen Artikel „Stimulus and Jusktufacition in Early Ottoman History“ hin, der von N.M. Vaporis herausgegeben wurde

Eine andere Sache, die man vergisst, ist folgende. Dieses Glaubensverständnis, das auf Harmonie bedacht ist und als Volksglauben bezeichnet wird, beinhaltet eine Erziehung, die das Innere des Menschen zu ordnen versucht, um zu einem gereiften Menschen zu werden. Die Verbindung und Liebe zu Gott wird hierbei als Voraussetzung betrachtet. Das Glaubensverständnis Konyas, Bagdads und Damaskus` hingegen ist eher an die Erfüllung von gewissen Geboten interessiert. Es bewertet die Ereignisse und Dinge nur dadurch, dass es auf das Äußere schaut. (?). Dies führte dazu, dass als diese exoterische und normative Glaubensauffassung vorherrschend wurde, versuchte den Glauben, der auf der Liebe zu Gott und dem Wunsch nach Vervollkommnung basiert, aus der Welt zu schaffen. Somit leitete es den Niedergang der edlen Gesinnung der Osmanen ein. Lindner macht folgende Bemerkungen:

„Die augenfälligsten Vertreter des Islams in der Anfangszeit waren die muslimischen Derwische. Danach jedoch waren es eher orthodoxe Gestalten, die aus dem Osten kamen, um in den Dienst der Osmanen zu treten.“⁵⁷

So erlangten diese orthodoxen Bürokraten, die aus Konya, Bagdad und Damaskus kamen und den Erfolg der Eroberungen der Osmanen an sich rissen, nach und nach bis zur Zeit Yavuz Sultan Selims die Vorherrschaft.

56 Ebd., S.S.26-27

57 Nr. 28 (?)

Seçilmiş Kaynakça:

1. Müneccimbaşı Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi, Çev. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 temel eser, İstanbul.
2. Hammer, Osmanlı Tarihi, cilt: 1 Çeviren Mehmet Ata, Bugünkü dile özetleyerek yeniden yazan Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, MEB Öğretmen kitapları serisi.
3. Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, c.1, Cem yayınları, İstanbul 1995.
4. Şapolyo, Enver Behnan, Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Güven Matbaası, Ankara, 1972.
5. Akşin, Sina, (yayın yönetmeni) Türkiye Tarihi c.1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Ümit Hassan, Halil Bertkay, Ayla Ödekan, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
6. Cahen, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, E Yayınları Tarih Dizisi, Mayıs, 1979, İstanbul.
7. İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C.1, Eren yayınları, 2000, İstanbul.
8. İnalçık, Halil, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009 İstanbul.
9. Taescher, Franz, İslam Ortaçağında Futuvva, İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul Üniversitesi, Yayınları, Ekim 1953, Say. 1-32 İstanbul.
10. Togan, Zeki Velidi, Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar, İktisat Fakültesi Mecmuası, Ekim, 1953, say: 33-50, İstanbul.
11. Barkan, Ömer Lütfi, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu olarak Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul Üniversitesi, Ekim, 1953, say:209-237, İstanbul.
12. Barkan, Ömer Lütfi, Kolonizatör Türk Dervişleri, <http://www.dervisan.com/yazi2/kolonizator.html>.
13. Goldschmidt, Arthur JR- Davidson, Lawrence, Kısa Ortadoğu Tarihi, Doruk yayınları, Nisan 2008, İstanbul.
14. Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004.
15. Köymen, Altan M., Tuğrul Bey ve Zamanı, Kültür Bakanlığı yayınları, İstanbul.
16. Klaviyo, Timur Devrinde Semenkan'da Seyahat, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1975.
17. Günaltay, M. Şemseddin, İslam'da Tarih ve Müverrihler, TBMM. Yayınları Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1342.
18. Grousset, Rene, Bozkır İmparatorluğu, Çev: M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
19. 20. Demirkent, Işın, Prof. Dr. Urfâ Haçlı Kontluğu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
20. Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.
21. Atiya S., Aziz Doğu Hıristiyanlığı tarihi, Çev.: Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul, 2005.
22. Köprülü, Fuad. Prof. Dr. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 1966.
23. Mantran, Robert, (editör), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I. Çev. Server Tanilli, Alkım Yayınları, İstanbul 2007. Özellikle İrene Beldiceanu'nun "Başlangıçlar: Osman ve Orhan" isimli bölümde Türkmenlerin göçebe ve yarı göçebe olarak adlandırılmasını kesin bir dille reddettiği bölüm bir çok ön yargıyı ortadan kaldırmakta ve yağmacılık iddialarını da kökünden çürütmektedir. Bir başka noktaya ise Türkmenlerin kendilerinden önce gelen Hıristiyan Türklerle aynı dili kullanarak anlaşmalarına dair verdiği bilgi dikkat çekicidir.
24. Lindholm, Charles, İslami Ortadoğu, Çev: Balkı Şafak, İmge Yayınları, İstanbul, 2004.
25. Lindner, Paul Rudi, Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, Çev. Müfit Günay, İmge Yayınları, Haziran 2000 İstanbul.
26. LINDNER, Rudi P. Osmanlı Tarih Öncesi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008
27. Zachariadou, Elizabeth A., Osmanlı Beyliği, 2. Baskı, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997. Yazarın Vatikan Bizans kaynaklarına dayanarak Orhan Bey zamanında İznik'te Rum Abdalları ile Hıristiyan rahipler arasında yapılan din tartışması sırasındaki özgülüğe yaptığı vurgu dikkat çekicidir.
28. Sümer, Faruk, Prof. Dr. Oğuzlar(Türkmenler), 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.
29. Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev: Hrnt D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987. Urfalı Mateos kitabının bir çok yerinde Ermenilerle Rum Ortodoks din adamları arasındaki kin ve öfkenin derecesini örneklerle anlatmaktadır. Bu öfkenin yarattığı savaş ve kargaşanın Anadolu'da ciddi istikrarsızlık yarattığı da açıktır.
30. Koçi Bey Risalesi, Maarif Nezareti Ruhsatıyla cüz:1, Matbaa-ı Ebuzziya, Kostantiniye, 1303. Yazar, risalesinde ocakların Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarından beri savaşa katılma disiplinlerini anlatmaktadır.
31. İMBER, COLIN Söğütten İstanbul'a, İmge Kitabevi, İstanbul 2006.
32. Köprülü, Mehmet Fuat, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti, Belleten C. XV, sayı 60, Ankara, 1951.
33. Lamartine, Aşiretten Devlete Türkiye Tarihi, I. Cilt Tercüman 1001 temel eser, çev. Mehmet Uzmen, İstanbul.
34. Yerasimos, Stefanos Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizans'tan Tanzimat'a, Gözlem Yayınları, Ekim 1974, İstanbul.
35. Wittek, Paul, Menteşe Beyliği, Gökyay Tercümesi, 1944 Ankara.
36. Gölpınarlı, Abdülbaki, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.11, Temmuz 1950.
37. Gölpınarlı, Abdülbaki, Burgazi ve Fütüvvetnamesi, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.15 Temmuz 1954.
38. Gümüsoğlu, Dursun, Tacü'l- Arifin Es-Seyyid Ebul Vefa Menakıbnamesi, Can Yayınları, 2006, İstanbul.
39. Taeschner, Franz Prof. Dr. İslam Orta Çağında Futuvva (Fütüvvet) Teşkilatı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.15 Temmuz 1954.
40. Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1974.
41. Soykut Refik, Orta Yol Ahilik, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Eğitim Yayınları, Ankara 1971.
42. Hamilton, J., Hamilton., B. Baysal, B., Bizanslı Heretiklerin Tarihi, Kalkedon Yayınları, Mart 2010. İstanbul.
43. Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Yayınları, 2004 İstanbul.
44. Turan, Osman, Selçuklu Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak, Fustat ul- Adale fi Kavid is- Saltana, Köprülü Armağanı, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları Ankara, 1953.
45. 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr ve Arap ve Zü'l Kadiriyye Defteri, 937/1530, Başbakanlık Devlet Arşivleri yayınları, Ankara 1998.
46. Yetkin, Çetin, Etnik ve Toplumsal Yönüyle Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, May yayınları, İstanbul, 1974.
47. Akşin, Sina, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007. Özellikle Türk toplumunun tarihsel dönüşümü ile ilgili olarak yaptığı bölümleme ve Klasik Osmanlı Toplum Düzeni başlıklı bölüm bizim için önemli olmuştur.